

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин
Навчально-науковий центр «Синтез»**

«МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДИСКУСІЇ»

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО СЕМІНАРУ

**«МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ»**

5 грудня 2017 року

Київ – 2017

ЗМІСТ

<p>Копійка В.В. голова Міжнародної наукової ради Навчально-наукового центру "Синтез", директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка ВІТАЛЬНЕ СЛОВО</p>	5
<p>Філіпенко А.С. д.е.н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, керівник навчально- наукового центру «Синтез» МІЖДИСЦИПЛІНАРНА МЕТОДОЛОГІЯ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ</p>	7
<p>Судаков Володимир Іванович док.соціол. наук, професор КНУ імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри теорії та історії соціології ТИПИ ТЕОРЕТИЧНОГО СИНТЕЗУ ТА ЇХ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ</p>	14
<p>Липов Володимир Валентинович Доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту ЗЕД ГЕОЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД</p>	17
<p>Юдіна Наталія Володимирівна К.е.н., лауреат Премії Президента України для молодих вчених, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», портал «Футуролог» МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПЛАТФОРМИ СТАРТАП-ПРОЕКТІВ</p>	20
<p>Литовченко Віктор Петрович Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРУКТУРІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО НАВЧАННЯ</p>	24
<p>Карачевцев Ярослав Миколайович Помічник адвоката «Адвокат Кізім І.О.» УНІВЕРСАЛЬНІ МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ПРОЖИТКОВОГО</p>	27

МІНІМУМУ	
Константинов Віктор Юрійович к.політ.н., доцент кафедри МВ та ЗП, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка АНАЛІЗ ДИСКУРСУ У РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЯХ: ЦІЛІ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ	30
Кривонос Роман Анатолійович к.політ.н., доцент кафедри країнознавства, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЇНОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	34
Анісімова Ольга Юріївна К.е.н., м.н.с. НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	37
Рилач Наталія Михайлівна К.е.н., н.с. НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ПІДХІД	40
Стаканов Р.Д. к.е.н., доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	44
Хмурова Вікторія Валентинівна Кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Київський національний торговельно-економічний університет Уманців Владислав Юрійович Київський національний торговельно-економічний університет, студент бакалаврської програми «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» РОЛЬ МЕНЕДЖЕРА НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	47

Колісник Афанасій Федорович, ДП «АНТОНОВ» <i>ВІТАЛОГІЯ. ВІДПОВІДІ НА НАГАЛЬНІ ПОТРЕБИ</i> <i>СУСПІЛЬСТВА</i>	50
--	----

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Копійка В.В.

**голова Міжнародної наукової ради
Навчально-наукового центру "Синтез",
директор Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

Шановні учасники семінару!

Дякую вам за участь у науково-теоретичному семінарі «Міждисциплінарні дослідження: теоретико-методологічні виміри», що присвячений початку роботи Навчально-наукового центру «Синтез», який було створено на базі Інституту міжнародних відносин наказом ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 611-32 від 27 червня 2017 року.

Навчально-науковий центр «Синтез» проводить міждисциплінарні дослідження у сфері міжнародних відносин, міжнародної економіки, міжнародного бізнесу, а також міжнародного права і дипломатії, міжнародних організацій та європейської інтеграції. Члени Центру – провідні дослідники у цих галузях знань.

Основною метою діяльності Центру є концентрація зусиль науковців на ключових актуальних напрямках досліджень міжнародних відносин та отримання теоретичних і практичних результатів комплексного характеру на основі поєднання політичних, економічних, правових, інформаційних та інших концепцій і підходів.

Завданнями Центру є:

- проведення міждисциплінарних наукових досліджень у галузі міжнародних відносин на основі поєднання політичних, економічних, правових, інформаційних та інших концепцій і підходів;
- проведення міждисциплінарних наукових заходів (науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів тощо) у галузі міжнародних відносин;
- міжнародне співробітництво у галузі наукових досліджень міжнародних відносин на основі міждисциплінарного підходу;
- підготовка наукових видань, збірок із результатами наукових досліджень у галузі міжнародних відносин на основі міждисциплінарного підходу;
- залучення провідних іноземних вчених до спільних міждисциплінарних наукових розробок у галузі міжнародних відносин;
- проведення студентських та аспірантських наукових заходів у галузі міжнародних відносин на основі міждисциплінарного підходу;

- аналітична й інформаційна діяльність у галузі міжнародних відносин;
- проведення освітніх заходів у галузі міжнародних відносин на основі міждисциплінарного підходу;
- співробітництво з органами державної влади та підприємствами приватного сектору з метою побудови їхніх стратегій у галузі міжнародних відносин;
- співробітництво зі структурними підрозділами Інституту міжнародних відносин та Київського національного університету імені Тараса Шевченка в галузі проведення міждисциплінарних досліджень;
- співробітництво із вищими навчальними закладами і науковими установами України та зарубіжних країн у галузі наукових досліджень міжнародних відносин на основі міждисциплінарного підходу;
- співробітництво із міжнародними організаціями, інтеграційними об'єднаннями, громадськими організаціями у галузі наукових досліджень міжнародних відносин на основі міждисциплінарного підходу.

Як голова Міжнародної наукової ради центру «Синтез», висловлюю всебічну підтримку його діяльності та впевнений в його подальшій плідній роботі в надзвичайно актуальній на сьогодні сфері міждисциплінарних досліджень.

Міждисциплінарна методологія: базові принципи

Філіпенко А.С., д.е.н., професор

професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Коротка історична довідка.

Існують різні підходи і твердження щодо зародження крос-дисциплінарних (міждисциплінарних¹) досліджень.

У гуманітарній сфері (мова, література, право, історія, філософія, археологія, релігія, етика, теорія мистецтва та ін.) міждисциплінарні дослідження, на думку М. Маккеона, були започатковані в епоху просвітництва XVIII ст. французькими енциклопедистами.

Р. Фродеман називає період між 1870 та 1910 рр., під час якого виникло 20-25 нових дисциплін, між якими відбувалася міждисциплінарна взаємодія. Окремі автори ідентифікують цей період як другу глобальну наукову революцію.

У галузі природничих наук дослідники історії розвитку крос-дисциплінарності початковим етапом виникнення даного терміну та створення відповідних організаційних форм здійснення наукових досліджень називають американські університети початку XX століття.

Ідеться про біофізику, фізичну хімію, хімічну інженерію. Інший напрям даного періоду стосувався, з одного боку, радіаційних наук, які об'єднували елементи фізики, хімії, біології, медицини, інженерії.

З іншого боку, розвиток кібернетики відбувався на основі поєднання електроніки, теорії ігор, логіки, нейронаук, психології, філософії та ін. Велика увага приділялася такому виду досліджень фундацією Рокфеллера.

Астрофізичні дослідження міждисциплінарного характеру публікувалися в наукових доповідях «Синтез елементів в зірках», де пояснювалося формування важких елементів у зоряних глибинах.

У Каліфорнійському університеті (Берклі) в лабораторії радіаційних досліджень та в проекті «Астрономічні та космічні дослідження» на міждисциплінарній основі розроблялися шляхи підвищення ефективності наукових результатів у даних галузях.

Передумови та головні підходи в крос-дисциплінарних дослідженнях.

¹ Міждисциплінарність вживається в широкому та вузькому значеннях; у широкому значенні - включає в себе мультидисциплінарність та трансдисциплінарність; у вузькому - власне міждисциплінарність

Основними факторами розвитку міждисциплінарності в науці та освіті є:

- іманентна складність (комплексність) природи і суспільства;
- потреба у дослідженні проблем і питань, які неможливо здійснити в рамках окремих дисциплін;
- необхідність вирішення соціальних проблем національного і глобального характеру;
- суперечливий розвиток нових технологій (цифрових).

У сучасних крос-дисциплінарних дослідженнях існують три підходи: мультидисциплінарний, міждисциплінарний та трансдисциплінарний.

Мультидисциплінарність означає, що точки зору на спільну проблему двох дисциплін *A* та *B* розглядаються одночасно, однак не інтегруються.

Зв'язок між дисциплінами ситуативний, відсутня спільно визначена матриця, предмети не змінюються та не удосконалюються.

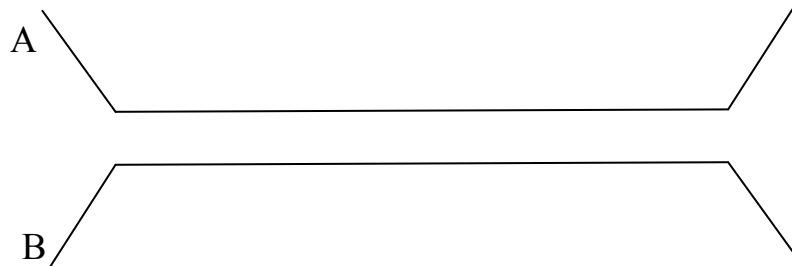

Рис. 1. Мультидисциплінарний підхід до наукових досліджень

За міждисциплінарного підходу точки зору на спільну проблему двох дисциплін *A* та *B* інтегруються (поєднуються) для отримання більш узагальненого розуміння. У широкому значенні міждисциплінарність передбачає взаємну інтеграцію організаційних концепцій, методологічних процедур, епістемології, термінології, даних та організації досліджень і навчання.

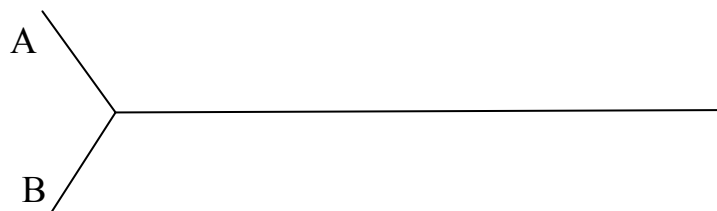

Рис. 2. Міждисциплінарний підхід до наукових досліджень

Метою трансдисциплінарності є вивчення сучасного світу на основі єдності знань та вирішення мега- і комплексних проблем, спираючись на

концептуальні засади різних дисциплін та зацікавлених сторін неакадемічного профілю (стейкхолдерів) і беручи за основу одну пріоритетну теорію. На відміну від інтеграції дисциплін, тут відбувається синтез різноманітних знань з потенційною можливістю переходу до нової якості, зародження нового наукового напрямку чи наукової дисципліни.

Порівняльна характеристика мультидисциплінарності, міждисциплінарності та трансдисциплінарності.

Таблиця 1.

Основні риси мультидисциплінарності, міждисциплінарності та трансдисциплінарності

Мультидисциплінарність	Міждисциплінарність	Трансдисциплінарність
Зіставлення	Взаємодія	Перехід до нової якості
Послідовність	Інтеграція	Наступальність
Координація	Фокусування	Трансформація
	Поєднання	
	Сполучення	

Джерело: The Oxford Handbook of Interdisciplinarity. Second Edition / Editor-in-chief R. Frodeman. Associate editors J. T. Klein and R. C. S. Pacheco. – Oxford University Press, 2017, p. 2

Основний наголос у міждисциплінарних дослідженнях робиться на отриманні нового, якісно вищого знання у порівнянні з попереднім. Епістемологічні виміри міждисциплінарності набувають вирішального значення в процесі утвердження нових підходів у навчанні та в наукових дослідженнях.

Таблиця 2.

Головні епістемологічні цінності міждисциплінарності та їхнє значення в оцінці досліджень

	Широта	Інтеграція	Трансформація
Додана вартість	Розширений репертуар спеціальної експертизи	Майбутній синтез	Трансформація до спеціалізованого світогляду
Пояснення	Різні дисципліни	Інтегративний контекст дослідження	Гібридні спільноти, майбутні генерації
Оціночні акценти	Управління диверсифікацією	Спеціальні інтегративні	Креативність, оновлення структури знань

		стандарти	
Епістемологічні стандарти	Комбінація стандартів різних дисциплін	Інтеграційний процес	Проактивні, нові стандарти
Політика включення	Структурна гнучкість в оцінковому процесі	Система самооцінки	Нове спрямування наукового продукту
Прибічники	Академічні організації, соціологи науки	Проблемно орієнтовані організації, практики і теоретики	Університетські реформи, антидисциплінарні рухи
Опоненти	Посилення бюрократії, відсутність спільноти	Інституційний ізоморфізм дисциплін включно з обмеженнями	Епістемологічна анархія, відсутність прогресу

Джерело: Ibidem, p.500.

Отже, між дисциплінарність має три ціннісні виміри: широту, інтеграцію та трансформацію.

Широта включає в себе кількісні та якісні показники.

З одного боку, йдеться про набір взаємодіючих дисциплін, з іншого боку – про спільні теоретико-методологічні підходи, об'єкт дослідження, креативність наукової групи, поділ праці між її членами, відповідність отриманих результатів якісним стандартам тощо.

Успіх досягається за умов координації, співпраці й обміну. Інтелектуальна міждисциплінарна взаємодія сприяє формуванню самореферентних (самовизначених), монолітних структур.

Вагому роль відіграє оцінка наукового проекту неупередженими, незалежними експертами.

Інтеграція (синтез) у першому наближенні передбачає краще бачення та більший успіх у вирішенні проблем.

Вона являє собою комплексний процес застосування спеціальних концепцій, механізмів та експертиз, які не зводяться до компонентів окремих дисциплін (системний принцип).

Водночас, слід брати до уваги:

- по-перше, можливу концептуальну несумісність дисциплін;

- по-друге, інтеграція не завжди є метою міждисциплінарних досліджень за умов досягнення інтелектуального синтезу в окремій предметній області;
- по-третє, ідея інтеграції не враховує того факту, що знання, створене в різних концептуальних сферах (парадигмах), буває несумірним(неспівмірним).

Третя епістемологічна риса (цінність) міждисциплінарності полягає в її здатності (потенціалі) до трансформації старих теорій, старого, догматизованого знання.

Водночас, трансформаційні знання є, з одного боку, інформацією про чинні знання та про вікно можливостей щодо отримання нового знання – з іншого. Трансформаційне знання відповідає на питання про те, як правовими, технічними, економічними, культурними та іншими засобами досягти поставлених цілей.

У крос-дисциплінарних дослідженнях розрізняють також інструментальну та критичну методологію.

Інструментальна методологія спрямована на вирішення завдань конкретної дисципліни чи низки споріднених дисциплін.

У 80-і роки ХХ ст. такими були комп'ютеризація, біотехнологія і біомедицина, високі технології тощо.

Критична міждисциплінарність зосереджена на домінантних структурах знань і освіти з метою їхньої трансформації.

Нова (критична) міждисциплінарність у галузі гуманітарних і культурних студій оперує такими фразами, як «*пост-*», «*не-*», «*анти-*», «*дедисциплінарність*».

На факультетах гуманітарних і соціальних наук США на міждисциплінарній хвилі здійснюється деконструкція дисциплінарного знання та його кордонів, запроваджується нова епістемологія, провідного значення набуває трансдисциплінарність.

Однак представники різних дисциплін працюють незалежно задля розробки та застосування концептуальних рамок, теорій, методів, показників, що синтезуються, та розширюють попередні підходи монодисциплін, які дозволяють вирішувати нові наукові проблеми.

Крайні погляди обстоюють концепцію антидисциплінарності.

Зокрема, канадський дослідник Дж. Віккерс наводить приклади антидисциплінарних студій: *жіноцтво*, *національне походження*, *культурні комунікації*, *регіоналізм*, *урбанізація*, *довкілля*. Трансдисциплінарність називають ще постнормальною наукою.

У системі трансдисциплінарності виділяють 4 головні тренди.

1. Перший базується на сучасній версії епістемологічних пошуків системної інтеграції знання, коріння якої сягає Давньої Греції,

середньовічного християнства, принципів універсальної причинності епохи Просвітництва, гегелівської філософії, уніфікованої фізичної теорії тощо.

2. Другий тренд відштовхується від синтетичної парадигми постмодерністського змісту. Яскравим прикладом є американські дослідження початку ХХІ ст. проблем раку, за яких створені методологічні і теоретичні рамки аналізу соціальних, економічних, політичних, екологічних та інституційних факторів, що впливають на здоров'я.

3. Третя тенденція впливає з критичного напрямку міждисциплінарних досліджень, розглядаючи трансдисциплінарність не тільки як перехід до нової якості, а й подолання чинних дисциплінарних кордонів (трансгресія).

4. Четвертий тренд спричинений концепцією постнормальної науки та «Другим методом» отримання знань», що ґрунтується на принципах логіки, кібернетики, загальної теорії систем, структуралізму, організаційної теорії.

Другому методу отримання знань притаманні комплексність, нелінійність, гетерогенність та ін. Такі знання передбачають публічні дискусії за участю стейкхолдерів (*agoraofpublicdebate*) з метою отримання «надійних наукових знань», «соціально здорових знань».

Міждисциплінарність в гуманітарних науках ХХІ ст. демонструє такі тенденції:

- критичне відношення до дисциплін як окремих сфер;
- стирання кордонів між гуманітарними та соціальними науками, формування «*неясного жанру*», «*подорожуючих концепцій*»;
- перехід від одиничності, неподільності знання і культури до узагальнюючих, об'єднуваних стратегій в рамках різних контекстів;
- розвиток трансдисциплінарності та підприємництва в гуманітарній сфері, де гуманітарій працює в реальному часі з партнерами поза межами академічної установи.

У гуманітарних науках виділяють також проблемно-орієнтовані методи освіти та досліджень, до яких відносяться і міжнародні відносини, дипломатія, зовнішня політика.

Навчальні плани, як правило, в таких закладах, у тому числі в Інституті міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, мають міждисциплінарний характер.

Однією з головних форм наукових досліджень в інституціях міжнародного профілю називають “thinktanks”.

Висновки.

У методологічному плані усі три головні підходи крос-дисциплінарності (мультидисциплінарність, міждисциплінарність та трансдисциплінарність) пояснюються (об'єднуються) під спільним знаменником основних принципів філософії науки:

- основою міждисциплінарної взаємодії є наукова картина світу, яка формує цілісний образ Всесвіту та взаємодію його неорганічної, органічної та соціальної складових;

- зазначене дозволяє встановити схожість предметних сфер різних наук та обґрунтувати трансляцію знань із однієї науки в іншу, здійснити обмін парадигмальними установками;

- міждисциплінарний обмін, інтеграція сприяють отриманню нових фундаментальних результатів, які включаються в загальнонаукову картину світу;

- теорії є основним змістом науки. Зріла наука в ідеальному випадку одну ясну ідентифіковану теорію, яка пояснює всі феномени в своїй сфері;

- наука може продукувати різні теорії в різних підгалузях, але інтегральна (*загальна*) наукова мета полягає в об'єднанні таких теорій у рамках спільної системи наукових координат;

- використовуючи логіку, пояснення та підтвердження, формулюють універсальні загальні принципи щодо всіх наукових сфер.

УДК 316.2

Типи теоретичного синтезу та їх пізнавальний потенціал в соціальних міждисциплінарних дослідженнях

Судаков В.І., д.соц.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Відомо, що сучасні глобальні та регіональні процеси суспільного життя характеризуються своєю комплексністю та неоднозначним функціональним та дисфункціональним впливом на практики життєдіяльності індивідуальних та колективних суб'єктів суспільного життя. Саме тому в сучасному суспільствознавстві ведеться інтенсивний науковий пошук у напрямку розробки теорії та методології організації та проведення міждисциплінарних досліджень. Вочевидь, що одним із ключових питань організації міждисциплінарних досліджень в соціальних науках є певне узгодження пізнавальних можливостей конкретних наук з метою розробки комплексної наукової програми, по-перше вивчення онтологічних властивостей певних явищ та процесів суспільного життя, характеру їх взаємовпливу, по друге, розробки інноваційних соціальних технологій цілеспрямованого регулятивного впливу на дані явища та процеси.

Слід також зазначити, що поява нових «глобальних викликів» у вигляді цілком реальних технологічних, сировинних, енергетичних, продовольчих, демографічних, екологічних загроз, усвідомлення реальних труднощів оптимального практичного вирішення питань війни і миру, релігійного фанатизму, міжнародного тероризму та ін., загострили увагу вчених на колі принципово нових проблем як об'єктів міждисциплінарних соціальних досліджень. Чи існують загальні для усіх людських суспільств закони і моделі соціальних змін, чи кожне окреме суспільство або культурно-цивілізаційне співтовариство прямує власним шляхом розвитку? Яка природа міжцивілізаційних зв'язків? Якими повинні бути принципи гармонічного співіснування сучасних суспільних систем аграрного індустріального та постіндустріального типу? Які ризикові наслідки можуть виникнути у результаті прогресуючої індивідуалізації суспільного життя та зростаючого впливу персоніфікованих соціальних практик? З яких світоглядних та теоретичних позицій сучасні суспільні науки повинні тлумачити зміст та специфічне поєднання різних реальностей – соціальної, природної, віртуальної? Якою мірою

сформований до початку ХХІ століття категоріальний апарат соціологічної теорії та теорій інших соціальних і поведінкових наук можна розглядати у якості надійного засобу пізнання і розуміння змісту сучасних соціальних явищ та процесів?

Конструктивний пошук у напрямі розробки спеціалізованих наукових програм дослідження означених проблем передбачає визначення певної епістемологічної моделі теоретичного синтезу як логіко-гносеологічної процедури. Важливо підкреслити, що сучасні наукові уявлення щодо специфіки, типів та стратегій теоретичного синтезу в міждисциплінарних соціальних дослідженнях характеризуються певними суперечностями, які обумовлені, на наш погляд, недооцінкою обставини реальної множинності типів теоретичного синтезу, серед яких доцільно вказати на 4 таких типи, а саме: 1) інтегральний, 2) формальний, 3) тематичний та 4) категоріальний типи синтезу.

Інтегральний тип міждисциплінарного теоретичного синтезу традиційно є найбільш поширеним у соціальних науках та соціогуманітарному знанні. Саме цей тип є джерелом появи важливих світоглядних настанов та ідей, які стимулювали розвиток знань про суспільне життя. Прикладом такого синтезу може бути знаменитий принцип античного гуманізму, сформульований у відомій тезі Протагора – «Людина є мірою усіх речей». Синтетичний характер цієї тези засвідчує відоме додаткове пояснення – «речей які реально існують і речей, які ще досі не існують». Модель ідеальної держави Платона є також результатом інтегрального теоретичного синтезу на базі критичного переосмислення соціальних порядків античних полісів. Відома теорія суспільно-економічних формацій К.Маркса є не менш виразним прикладом стратегії реалізації міждисциплінарного теоретичного синтезу. Пізнавальний потенціал цієї стратегії загалом обумовлений важливістю світоглядної детермінації наукового соціального пізнання. Однак недоліком такої детермінації є нормативний характер базових світоглядних положень, які нерідко формулюються як абстрактні гіпотези. Так важливою проблемою інтегрального теоретичного синтезу є проблема співвідношення природної соціальної та віртуальної реальності. Проте постмодерністська концепція утворення «гіперреальності» (Ж.Бодрійяр та ін.) як наслідку прогресуючої віртуалізації суспільного життя є лише світоглядною гіпотезою нормативного характеру «кінця соціального», яка не має належної наукової аргументації.

Формальний тип міждисциплінарного теоретичного синтезу є спробою осмислення шляхів експлікації парадигмальних відмінностей у соціогуманітарних науках, які є предметно орієнтованими системами знань на пояснення об'єктивного характеру соціальних явищ і процесів, мотивів

та стимулів людської діяльності та конкретних моделей поведінки людей. Враховуючи дану обставину, Дж. Рітцер у праці «Сучасні соціологічні теорії» вказує на важливість здійснення досліджень у межах формально синтезованих парадигм «соціальних фактів», соціальних дефініцій та «соціальної поведінки». Вочевидь, що об'єднання творчих зусиль економістів, політологів, демографів, соціологів, які спеціалізовано вивчають результати соціальних взаємодій і комунікацій як соціальні факти так і психологів, етнологів, антропологів, культурологів, соціологів, юристів, які націлені на вивчення способів діяльності (потенціалу агентності) та моделей поведінки соціальних суб'єктів, загалом позитивно сприяє підвищенню наукового рівня та ефективності проведення міждисциплінарних досліджень.

Тематичний тип міждисциплінарного теоретичного синтезу є також поширеним серед науковців. Важливо враховувати, сучасне планування організації наукових досліджень базується на тематичному виокремленні конкретного предмету дослідження. Так, тема глобалізації, як відомо, є предметом наукових розробок різних соціальних наук. Міждисциплінарні дослідження даної теми зараз набувають особливої актуальності у зв'язку з цілком відмінними тлумаченнями науковцями наслідків зростаючого впливу глобалізованих взаємодій (інтерсоцієтальних практик) як джерел посилення соціальної напруженості у теоріях глобальної модернізації та глобальної залежності.

Категоріальному типу міждисциплінарного теоретичного синтезу також притаманний значний пізнавальний потенціал. Сам спосіб реалізації даного потенціалу базується на виокремленні певної категорії з виразним інтегративним статусом. Так, концепт соціальної структури в теорії соціальної структурації Е.Гіденса розглядається як теоретико-методологічна основа стратегії категоріального синтезу макро- і мікросоціологічних парадигм. Концепт комунікативної дії визначається Ю.Габермасом як теоретико-методологічна основа стратегії категоріального синтезу в соціальних науках. Концепт габітусу також визначається як теоретико-методологічна основа стратегії категоріального синтезу парадигмальних наукових дослідницьких стратегій в постструктуралістському проекті розвитку соціальних наук П. Бурдьо.

Вочевидь, що врахування специфіки дослідницьких можливостей зазначених чотирьох типів міждисциплінарного теоретичного синтезу при розробці перспективних наукових програм та проектів у соціальних науках буде позитивно сприяти підвищенню їх наукового рівня та практичної ефективності.

***Геоeкономіка в контексті міждисциплінарних досліджень:
еволюція теоретико-методологічних засад***

Липов В.В., д.е.н., професор,

професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту ЗЕД,
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Р. Бексвіл та Дж. Харріс в нещодавно опублікованій роботі «Війна іншими засобами. Геоeкономіка та мистецтво управління державою» критикують США за те, що вони «Будучи найбільш сильною та міцною економікою на планеті ... занадто часто на міжнародній арені тягнуться до пістолета замість гаманця» [1, с. 9]. Парадоксальність ситуації полягає у тому, що провідні співробітники Ради з міжнародних відносин США критикують уряд країни за те, що економічні методи державного управління поступово стають в США втраченим мистецтвом. Ситуація виглядає таким чином, що рекомендації Вашингтонського консенсусу самі його творці взяли на озброєння у сфері міжнародних відносин. Разом із тим, зазначають Р. Бексвіл та Дж. Харріс, цілий ряд країн світу і, перш за все, Китай та Росія рухаються в іншому напрямі, активно використовують економічні, геоeкономічні засоби. Отже дослідники акцентують увагу на провідній ролі економічних інструментів досягнення геополітичних цілей. Економіка й політика в міжнародних відносинах виявляються безпосередньо пов'язаними. Таке поєднання передбачає суттєве розширення інструментарію дослідження проблем міжнародної геоeкономічної взаємодії. Вже сама історія становлення геополітики та геоeкономіки свідчить про значно ширше коло наукових дисциплін, задіяних в геоeкономічних дослідженнях, їх міждисциплінарність.

Варто згадати, що ще у другій половині ХІХ століття засновник геополітики Ф. Ратцель вперше застосував для пояснення політичних подій просторовий підхід [2]. Вчений висуває тезу про державу як живий організм, що вкорінений в території. Еволюція народів, їх демографія на думку вченого виявляються тісно пов'язаними з географічними умовами життя, природним середовищем, яке впливає на культурне й історичне становлення народів. Визнання впливу просторового чинника знайшло відображення в роботі Х. Маккіндера «Географічна вісь історії» [3]. «Віссю історії» (пізніше Хартлендом) вчений називає усю Південно-Східну частину Євразії. В роботі «Демократичні ідеали та реальність» (1919) вчений сформулював свою знамениту максиму: «Хто контролює Східну Європу, той командує Хартлендом. Хто контролює Хартленд, той

командує Світовим островом (тобто Євразією й Африкою). Хто контролює Світовий острів, той командує світом» [4]. Подальший розвиток геополітики пов'язаний з роботами К. Хаусхофера. Геополітика розуміється як вчення про залежність політичних подій від землі, відповідно вона спирається на фундамент політичної географії як вчення про політичні просторові організми й їх структури. Світ згідно з його концепцією розподілено на три самодостатніх регіони-автаркії: Пан-Америка (ядро – США), Євразія (ядро – Німеччина) та Пан-Азія (ядро – Японія) [5]. Вплив географії на міжнародні відносини в сучасному світі досліджує Р. Каплан. Він стверджує, що географія хоча не є абсолютним детермінантом місця та ролі держави в світі, але обмежує її можливості й одночасно зумовлює, провокує потенційні напрями розвитку, швидше «накладає», а не «розташовує» [6].

Сучасник та земляк К. Хаусхофера, історик Ф. Реріг, на основі дослідження середньовічної Ганзи робить висновок про провідну роль в геополітиці економічного чинника. Визнається необхідність поєднання політичної, географічної та економічної компонентів геоекономічних досліджень. К. Жан та П. Савона акцентують увагу на взаємозв'язку геополітики та геоекономіки. Політика беззастережно враховує економічні інтереси, економіка надає політиці ресурси, необхідні для здійснення політичних цілей, вона може використовуватися у якості зброї (економічні санкції, ембарго) політичної боротьби в глобальному світі [7]. Геоекономіка є дисципліною, що вивчає ті аспекти міжнародної конкуренції, в яких головною діючою особою є держава. Геоекономіка набуває значення економічної політики, яка йде на зміну переважно військовій геополітиці минулого. Сама геоекономіка, її закони та механізми набувають значення парадигми адміністративно-правової організації держави. Геоекономічний підхід об'єднує всі складові економічної стратегії та структури певної країни в єдину стратегію, яка враховує загальносвітову ситуацію. В цьому контексті варто зазначити, що повернення у другій половині ХХ століття в активний науковий обіг терміну геоекономіка пов'язується з ім'ям Е. Люттвака, дослідника, вченого і практика, основні роботи якого присвячено вивченню саме стратегій міжнародної взаємодії минулого і сучасності [8].

Традицію поєднання економічної, політичної та історичної складових еволюції капіталізму як геополітичного та геоекономічного явища закладає Ф. Бродель [9]. Вчений звертається до дослідження його історії на основі поєднання соціальних наук, охоплення в дослідженні не лише політичної, а й економічної, культурної сфер, використання даних історичної географії, історії клімату, матеріальної культури, повсякденного життя, класичної політичної історії. Визначальний внесок у розвиток світ-

системного аналізу зробив І. Валлерстайн [10]. В центрі уваги – дослідження історії розвитку регіональних світ-систем (світ-економік і світ-імперій) у процесі набуття європейською(капіталістичною) світ-економікою домінуючої ролі. Глобальність капіталістичної конкуренції актуалізує розробку глобальних стратегій завоювання та збереження лідерства.

Сучасні гео економічні дослідження окрім зазначених підходів все частіше використовують досягнення економічної психології, економічної соціології, теорії ігор, інституційного підходу, спеціальних економічних та суміжних наукових дисциплін.

Література

1. Блэквилл Р. Война иными средствами. Геоэкономика и искусство управления государством / Р. Блэквилл, М. Харрис. - М. : АСТ, 2017. - 480 с.
2. Ратцель Ф. Политическая география (в изложении Л. Синицкого) / Ф. Ратцель // Геополитика : Хрестоматия / Сост. Б. Исаев. – СПб. : Питер, 2007. – С. 15–36.
3. Маккиндер Х. Дж. Географическая ось истории / Х. Дж. Маккиндер // Полис. – 1995. – №4; тесаме: Mackinder, H. J. The Geographical Pivot of History / H. J. Mackinder // The Geographical Journal, Vol. 23, No. 4. (Apr., 1904). – P. 421-437.
4. Mackinder H. J. The Round World and the Winning of Peace / H. J. Mackinder // Foreign Affairs. – XXI, 1943. – №4. – P. 39–53.
5. Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет / К. Хаусхофер. – М. : Мысль, 2016. – 460 с.
6. Каплан Р. Месть географии. Что могут рассказать географические карты о грядущих конфликтах и битве против неизбежного / Р. Каплан. – М. : КоЛибри, 2015. – 384 с.
7. Жан К. Геоэкономика. Господство экономического пространства / К. Жан, П. Савона. – М. : AdMarginem, 1997. – 208 с.
8. Люттвак Э. Стратегия и логика войны и мира / Э. Люттвак. – М. : Университет Дмитрия Пожарского, 2012. – 392 с.
9. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. XV – XVIII вв. В 3-х тт. / Ф. Бродель. – М. : Прогресс. – Т. 1, 1986, 622 с.; Т. 2, 1988, 632 с.; Т. 3, 1992, 680 с.
10. Валлерстайн И. Мир-система Модерна: В 4-х тт. / И. Валлерстайн. – М. : Университет Дмитрия Пожарского. - Т. 1. – 2015. 552 с.; Т. 2. – 2016. 528 с.; Т. 3. – 2016. 528 с.; Т. 4. – 2016. 496 с.

УДК 338.1:005.94+008

Міждисциплінарні платформи стартап-проектів

Юдіна Н. В., к.е.н.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», портал «Футуролог»

Історичні тенденції, а саме низка економічних криз і стан економіки України у цілому створили в Україні передумови для розвитку стартап-підприємництва. Невизначеність передбачає перехід підприємств від формату постійного виду діяльності до проектної діяльності, яка зазвичай пов'язана з високим ризиком виведення на ринок інновацій, що супроводжується різноманітними дослідженнями і іноді зовнішнім фінансуванням. В умовах невизначеності зростають ризики неправильних управлінських рішень і фінансових втрат, особливо, якщо вони стосуються довгострокового періоду. Тому для українських підприємств у пошуку ефективного напрямку діяльності стає важливим здійснення як можна більшої кількості спроб у короткостроковому періоді (оскільки це потребуватиме менших витрат і матиме менший фінансовий ризик у випадку невдачі).

В умовах неструктурованої перебільшеної за кількістю інформації, інструментом боротьби з хаосом є хаос. У цьому контексті під хаосом розуміється міждисциплінарну складову авторського способу «чотирьохвимірною мислення», що адаптує людський мозок до розроблення управлінських рішень в умовах інформаційного суспільства та швидкого генерування інноваційних проектів [1].

Міждисциплінарна складова чотирьохвимірною мислення при розробленні ідеї стартап-проекту, або «хаотичне» мислення «вшир», являє собою мислення у межах двохвимірної площини широких міждисциплінарних зв'язків. Вона має спрямовуватися на накопичення поодиноких і різноманітних фактів, явищ, процесів, подій з різних наук, країн, сфер життя тощо (синтез). Хаотичність мислення вшир можна порівняти з декількома одночасними проектами, які започатковує підприємство у пошуках ефективної діяльності. Міждисциплінарна складова чотирьохвимірною мислення передбачає високу кількість спроб поєднати різноманітну і іноді зовсім непов'язану інформацію з метою синтезу нового знання. Результат цього може багаторазово виявлятися

марним, але спроби хаотичного міждисциплінарного поєднання можуть також наштовхнути на винахід непередбачуваного досі знання.

Міждисциплінарна складова чотирьохвимірною мислення має «встановлюватися» (термін пропонується за аналогією із програмним забезпеченням, яке встановлюється на певний комп'ютерний пристрій) на вже існуючий у свідомості сучасної людини спосіб «кліпового мислення». «Кліпове мислення» відрізняється тим, що формує неглибокі, але дуже широкі знання з різних сфер життя. Зокрема, така широка обізнаність формується звичкою проводити моніторинг порталів новин. А це надає змогу для накопичення у свідомості міждисциплінарних зв'язків, що сприятиме синтезу інноваційного знання, яке знаходиться на перетині іноді зовсім непов'язаних між собою сфер життя людини. Тому найголовнішим завданням чотирьохвимірною мислення є налагодження ефективного управління накопиченою завдяки «кліповому мисленню» у свідомості і підсвідомості людини хаотичною інформацією (BigData).

Наприклад, Nonfiction-видавництво Порталу «Футуролог» (<http://futurollog.com.ua/publish>) з цією метою прагне поєднати між собою представників зовсім різних та іноді, на перший погляд, не пов'язаних між собою галузей наук. Саме тому напрями роботи заходів видавництва завжди дуже широкі та мульти- та міждисциплінарні. У якості стартової точки спільних комунікацій у межах публікації авторів, що може поєднати їх між собою, обрано проблематику майбутнього. Це є наочним прикладом застосування такого інструмента управління, як ринок, що передбачає мінімальне втручання у погляди і позицію автора та застосування лише технічної редакції при відсутності традиційно прийнятого рецензування на предмет рекомендації до публікації чи можливого відхилення. Звичайно, це не стосується матеріалів, які порушують українське законодавство чи законодавство країн ЄС, загальноприйняті норми інформаційного суспільства, наприклад, матеріали, які закликають до насильства, чи містять матеріали сексуального чи порнографічного характеру, т. ін. - подібні матеріали відхиляються редакцією. З точки зору маркетингу, для інших матеріалів у якості справжнього рецензента має виступати не конкретна людина-рецензент, представник редакції, а цільова аудиторія читачів конкретного матеріалу.

Це пов'язано з тим, що в умовах режимів із загостреннями [2], при яких усі процеси прискорюються та у які занурюється також і глобальна наука, жодна світова і дуже поважна наукова редакція не може сьогодні стверджувати, що має універсальний колектив рецензентів, які будуть фахівцями в усіх актуальних напрямках, навіть якщо ця редакція і є глибоко спеціалізованою або, навпаки, міждисциплінарною. Слід враховувати також і конкуренцію, яка сьогодні почала загострюватися у науковому

світі, і людський фактор, коли думка окремих редакторів може розходитися з позицією конкретного автора. Це може привести до відхилення публікації автора, і її не побачить цільова аудиторія, для якої цей матеріал був створений. І від цього страждає наука. Зараз наука має відшуковувати і створювати принципово нові знання, оскільки існуючі традиційні підходи не надають гарантовані пояснення сучасним подіям.

Світ знаходиться на етапі, коли гіпотези інноваційних міждисциплінарних знань повинні висуватися. І якщо їх буде багато, тим скоріше відбудеться перехід від кількості до якості на етап конкретизації та поглиблення створеного інноваційного знання. Наприклад, в одному збірнику міждисциплінарного видавництва «Футуролог» можуть бути опубліковані праці і результати досліджень представників мистецтва та хімії, аграрної сфери та філології. Складно передбачити, який саме результат може надати таке поєднання науки чи практики, але кожний з авторів пише про актуальні у своїй сфері питання. Це означає, що кожний такий автор стає експертом своєї галузі і виносить на обговорення специфічні проблемні питання. Таким чином, Портал «Футуролог» перетворюється, за аналогією з моніторингом порталів новин, на міждисциплінарну платформу поєднання різних експертних думок. Найголовніше, що це сконцентровано в одному місці, і розробникам інноваційних стартап-проектів не доведеться самостійно відшуковувати такі проблемні питання в Інтернеті для ідеї стартап-проекту. Для вчених це також є платформою побачити аналогії за межами власних досліджень, що перетворюється у напрям інноваційного мислення.

Саме такий спосіб саморозвитку платформи було закладено у процес формування мережі Інтернет. Вільне, неконтрольоване накопичення в мережі Інтернет шляхом оцифрування великої кількості інформації та її доступність широкому колу користувачів Інтернет стало передумовою формування штучного інтелекту. І сфера, де штучний інтелект поки не в змозі замінити людину, - це творча діяльність, яка знаходиться в площині міждисциплінарних знань. Можна передбачити, що подібні міждисциплінарні проекти, як, наприклад, Портал «Футуролог», Науково-теоретичний семінар «Міждисциплінарні дослідження: теоретико-методологічні виміри» чи інші аналогічні майданчики поєднання вчених і практиків з різних сфер між собою, і є тим новим витком формування принципово нової технології, у якій є перспективи у майбутньому порівнятися зі штучним інтелектом чи навіть стати його альтернативою.

Список джерел

1. Yudina N.V. Methods of the Startup-Project Developing Based on 'the Four-Dimensional Thinking' in Information Society // Marketing and Management of innovations. – 3'2017, - мова публікації :англійська. – P.245-

256.-DOI:10.21272/mmi.2017.3-23 - Access mode
:<http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/journals/2017/3/245-256>.

2. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. - СПб., 2002. - с. 38 – 39

УДК 378:004.85

***Інформаційно-комунікаційні технології в структурі
міждисциплінарного навчання***

Литовченко В.П., к.філос.н,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ВП НУБіП
України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є однією з педагогічних інновацій, які виконують функцію «підтримки» педагогічного процесу, відкривають нові технологічні можливості для педагогіки. Використання ІКТ технологій дозволяє досягти високої ефективності заняття, розглянути значний обсяг матеріалу, узагальнити й систематизувати знання студентів з певної теми, показати прикладну спрямованість вивченого матеріалу, перевірити практичні вміння й навички, здійснити диференціацію та індивідуалізацію навчання. Вони, порівняно із традиційним навчанням, надають низку переваг: інформаційних, інтерактивних, дидактичних, інтегральних, психологічних, професійно-педагогічних, ергономічних та економічних.

ІКТ є одним із засобів реалізації стандартів в освіті XXI століття й поступовому переході до полікультурної освіти, від предметного до міждисциплінарного навчання зокрема. Міждисциплінарні зв'язки є невід'ємною, але, головним чином, номінальною складовою нинішнього навчального процесу, хоча сучасні освітні системи у вищій школі необхідно організувати більш гнучко, щоб просувати науку і міждисциплінарність (міжпредметність). Активних і свідомих студентів уже не задовольняє жодна дисципліна, жодна спеціальність у «чистому» вигляді. Мультидисциплінарність (interdisciplinary) – означає спільне вивчення певного складного об'єкта різними дисциплінами (наприклад, вивчення суспільства соціологією, філософією, релігією тощо). Тому є очевидним, що ідеї міждисциплінарного підходу до навчання поряд із сучасними концептуальними підходами до вдосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців є пріоритетними.

Міждисциплінарне навчання може розглядатися передусім у двох напрямках, які на практиці часто перехрещуються:

1. Навчання заплановане на розвиток усвідомлення й розуміння зв'язків та відмінностей між предметними сферами та дисциплінами. Може здійснюватися через зміст знань та навичок, методів роботи, мислення й дискусії або через окремі перспективи дисципліни.

2. Навчання з різних дисциплін для дослідження тематики або ряду питань, що покликані вирішувати проблеми або для виконання проекту з завершення навчання, відповідають виклику, вирішують проблему або завершують проект та реалізуються у реальному й релевантному контексті для студентів, вищої школи і суспільства.

Які ж позиції в цьому контексті займають ІКТ? Конкретизуємо переваги міждисциплінарного навчання, за допомогою інформаційно-комунікативних технологій:

- новизна роботи із сучасними комп'ютерними навчальними системами, інформаційними та телекомунікаційними технологіями зумовлює у студентів постійний підвищений інтерес до роботи з ними і зумовлює мотивацію навчання;
- варіативність застосування на різних етапах навчання;
- можливість застосування на будь-якому етапі заняття;
- навчальний матеріал краще сприймається і легше запам'ятовується студентами;
- економне використання навчального часу;
- швидкий збір, передача та обробка статистичних даних з визначеної теми;
- скорочення рутинних видів роботи, що втомлюють студента;
- мобільність у спробі формування кінцевого продукту, актуалізація на тих запитах, які відповідають нинішнім потребам;
- постійна можливість перебувати у формі реального часу, відповідно до вимог сьогодення.

Комп'ютерні навчальні системи дозволяють оптимально вирішувати завдання міждисциплінарного навчання: індивідуалізувати підхід і диференціювати процес навчання; контролювати рівень засвоєння матеріалу; забезпечити самоконтроль та корекцію учбово-пізнавальної діяльності; демонструвати візуальну навчальну інформацію, моделювати та імітувати процеси та явища; проводити лабораторні роботи в умовах віртуальної реальності; підвищити інтерес до процесу навчання, використовуючи ігрові ситуації; скоротити час на трудомісткі та довготривалі обрахунки результатів практичних досліджень.

Досліджуючи міждисциплінарні теорії та перспективи за допомогою ІКТ, студенти можуть розвивати суттєві навички розуміння, які допоможуть їм ефективно співпрацювати і спілкуватися, планувати реальні завдання, досягати глибшого розуміння проблем тощо. З освоєнням напрямків міждисциплінарного навчання студенти можуть усе більше й більше порівнювати та застосовувати різні процеси й технології для окреслення питань, вирішення проблем, синтезу результатів та генерації нових ідей. Вони навчаються розвивати систематичні навички

дослідження, що зосереджуються на аналізі та синтезі інформації, яка знаходиться у широкому діапазоні ресурсів. Головною метою навчального процесу за таких обставин, стає не оволодіння майбутніми фахівцями конкретними знаннями, а одержання вмінь та навичок здобувати нові знання, відкривати їх для себе самостійно.

Нинішня якісна освіта постулює, що навчальні програми мають бути насичені міждисциплінарними предметами, спрямованими на професійну підготовку. Майбутні фахівці не лише набувають суто професійних знань, умінь і навичок прикладного характеру, у них формуються міжпредметні компетентності як здатність застосовувати в майбутній трудовій діяльності поряд із специфічними для певного предмета ще і знання, уміння, навички і способи діяльності, які належать до інших навчальних дисциплін і освітніх галузей, опрацювання яких дозволяє отримати нові якості знань.

Таким чином, використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у міждисциплінарному навчанні дає змогу студентам ґрунтовніше брати участь у процесі освоєння навчальних результатів, що призводить до посилення їх активності при підготовці до практичних та лекційних занять, формує їх відповідальність за ефективність своєї навчальної діяльності. Інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові горизонти міждисциплінарного навчання, розкривають той напрям, який спрямований на формування культури спілкування людини з медіа, формування творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприймання, інтерпретації, аналізу й оцінки медіа-текстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіа-техніки.

Список використаних джерел

1. Андріяшин В.І. Забезпечення наступності засобами міжпредметних зв'язків / В.І. Андріяшин, Л.В. Карачун // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. - Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки. – 2010. – С. 9-12.
2. Дибкова Л.М. Інформаційно-комунікаційні технології у контексті оцінювання результатів навчання студентів ВНЗ України // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2016. – Т. 52. - № 2. - С. 27-35.
3. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. / В.М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

УДК 330.1

Універсальні методи визначення розміру прожиткового мінімуму

Карачевцев Я.М.,

помічник адвоката, Харків, Україна

У статті запропонована можливість визначення розміру прожиткового мінімуму за допомогою чотирьох міждисциплінарних методик: **нормативного** (висновки експертів і спеціалістів), **соціально-психологічного дослідження** (визначення рівня депресії залежно від отримуваного доходу), **соціологічного** (опитування громадян відносно їх думки щодо розміру прожиткового мінімуму), **методу статистичного аналізу макроекономічних та демографічних показників**.

Відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум», *«Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування (далі – набір продуктів харчування), а також мінімального набору непродовольчих товарів (далі – набір непродовольчих товарів) та мінімального набору послуг (далі – набір послуг), необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості»*, звідси випливає, що якщо дохід людини менший від розміру прожиткового мінімуму, то його здоров'є погіршується. Відповідно до статті 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», *«Державні соціальні гарантії - встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму»*.

Таким чином визначення розміру мінімальної заробітної плати (**трудове право**), мінімальної пенсії, соціальної допомоги та виплати (**право соціального забезпечення**) відбувається за допомогою **медичного критерія** (нормальне функціонування організму людини, збереження здоров'я людини). Відповідно до ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я», *«здоров'я - стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад»* (стаття 3), а фізичне (тілесне) благополуччя, визначається як гарне фізичне самопочуття, тілесний комфорт, який задовольняє індивіда, фізичний

тонус (**медико-психологічний критерій**). А соціальне благополуччя як задоволеність особистості своїм соціальним статусом і актуальним станом суспільства, до якого особистість себе зараховує. Це також задоволеність міжособистісними зв'язками, статусом у мікросоціальному оточенні, а також почуття спільності (у розумінні А. Адлера) тощо. (**психолого-соціологічний, політологічний критерій**). А під психологічним благополуччям (душевним комфортом) розуміють узгодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги (**психологічний критерій**).

У роботі [1] детально наведена думка спеціаліста стосовно необхідності збільшення існуючих нормативів, на підставі яких визначається прожитковий мінімум, та введення додаткових нормативів. На підставі проведеного дослідження автором було отримано, що розмір реального прожиткового мінімуму має складати 6370 грн. на 01.01.2016. З врахуванням інфляції (1,124 за 2016 рік), станом на 01.01.2017 прожитковий мінімум має складати 7160 грн.

Іншим дослідженням [3], було виявлено, що рівень депресії за шкалою Бека для осіб з низьким статком залежить від рівня доходу. Так, депресія діагностувалась у осіб, дохід яких був менший від 3150 грн. на місяць станом на 01.01.2016. Приймаючи до уваги, що під впливом стресу спочатку порушується соматичне здоров'я, а потім психологічне, ми отримуємо межу порушення здоров'я у розмірі $3150 * 2 = 6300$ грн. Станом на 01.01.2017 за цим методом ПМ = 7 081 грн. Про це також повідомлялось у [1].

У роботі [3] було виявлено, що коефіцієнт народжуваності залежить від рівня інфляції, кількості абортів та середньодушового доходу, та запропоновано математичну формулу такої залежності. При вирішенні оберненої задачі: якою має бути дохід, щоб смертність дорівнювала народжуваності, було отримано величину у розмірі 15 000 грн. на 1 особу для 2017 р. Аналогічне дослідження, проведене для Росії, надало величину ПМ РФ = 20 400 р., що співпало з опитуванням, проведеним Громадською радою при Державній Думі РФ.

Література

1. Карачевцев, Я.Н. Бедность как нарушение права на жизнь [Текст] / Я.Н. Карачевцев // European Journal of Humanities and Social Sciences (Special Issue for Ukraine). – 2017. - № 1. – С. 6-12.
2. Карачевцев, Я. Н. Взаимосвязь особенностей эмоционально-волевой сферы взрослых людей с выбором ими стратегий поведения в конфликтных ситуациях [Текст] / Я. Н. Карачевцев // Вестник ХНПУ им. Г.С. Сковороды. Психология. – Вып. 54. – Х.: ХНПУ, 2016. – С. 73 – 82.

3. Карачевцев, Я.Н. Детерминанты рождаемости на примере Украины: 2008-2016 гг. / Я.Н. Карачевцев // Актуальные научные исследования в современном мире: XXX Междунар. научн. конф., 26-27 октября 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. // Сб. научных трудов - Переяслав-Хмельницкий, 2017. - Вып. 10 (30), ч. 7. – С. 25-31.

Аналіз дискурсу у регіональних студіях: цілі та межі застосування

Константинов В.Ю., к.політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Аналіз дискурсу як специфічна методологія широко вживаний у суспільних науках, у міждисциплінарних дослідженнях суспільних явищ та процесів. До особливих переваг методології належить її спроможність враховувати у вивченні тексту суспільно-політичний контекст, аналізувати ціннісні структури, відштовхуватись від особливостей формування наративу окремих акторів дискурсу². Такий підхід дозволяє використовувати аналіз дискурсу як для формування гіпотез дослідження, так й для їх перевірки. Це стає в нагоді особливо у міждисциплінарних дослідженнях, де ступінь використання евристичного пошуку висока й “економніший” інструментарій в арсеналі дослідника стає чи не обов’язковою передумовою оптимального використання ресурсів у процесі дослідження.

Звісно, аналіз дискурсу залишається перш за все інструментом для роботи із текстом (в широкому сенсі цього поняття). Отже, робота з об’єктивним (стосовно самого дослідження) текстом, апріорі передбачена в межах методології, накладає певні обмеження на застосування інструменту у дослідженнях — як у кожному окремому випадку, так щодо цілих напрямів дослідження. На перший погляд, саме з цієї причини регіональні студії — тут мова піде про дослідження регіонів міжнародних, хай у широкому колі підступів, від великих міждержавних регіональних комплексів до малих транскордонних — не належать до сфер, де застосування аналізу дискурсу виглядає очевидним, а переваги його використання — безсумнівними.

Відтак, з огляду на розвиток методології регіональних студій, ключовим питанням є визначення дослідницьких мотивів використання аналізу дискурсу, потенційні вигоди від введення його у методологію (виграші відносні, порівняно із іншими, наявними, такими що себе давно

2 Тут ми розглядаємо аналіз дискурсу у його методологічному вимірі, вимірі діагностичний та епістемологічний залишивши за дужками. Про останні див.зокрема у Chouliaraki L. Discourse analysis // The SAGE handbook of cultural analysis / Ed by Bennett, T, Frow, J. - London: SAGE Publications, 2008. - pp. 674-698.

затвердили у регіональних студіях, методами), й обмеження його використання, що визначатимуть межі застосування аналізу дискурсу. Очевидно, що спосіб, в який аналіз дискурсу використовується у регіональних студіях, є дещо специфічним, таким, що несе на собі відбиток особливостей стратегій дослідження регіональних проблем.

Мабуть, найсуттєвішим мотивом введення аналізу дискурсу до методології регіональних студій є його потенційні можливості вирішити питання, що виникають стосовно феномену регіональної ідентичності. Ці питання набувають особливої значущості у дослідженні міжнародних регіональних комплексів, які спираються на субнаціональні одиниці, наприклад, як у випадку євро регіонів. Адже, поєднання множинних ідентичностей (національних та локальних, етнічних, мовних тощо) та складні механізми самоідентифікації (особливо внаслідок подвійної природи регіонотворення, коли окремий творчий внесок у процес роблять державні інститути національного рівню, та самоврядування й суспільні інститути рівню місцевого) роблять надзвичайно складним визначення дійсної ієрархії чинників регіоналізації: які із ідентичностей виступають в якості рушіїв цього процесу, які — лише в якості модифікаторів.

Звісно, міждисциплінарний погляд на регіональні процеси в усталених комплексах, коли вже сформовані інститути, визначені та розвинуті механізми та принципи функціонування регіональних структур, дозволяє розкрити питання регіональної ідентичності та її взаємодії із регіоналізацією багатьма способами. Але в ситуації, коли консолідація регіонального простору знаходиться на початковій стадії, або якщо той самий простір залучено у декілька процесів регіоналізації одночасно, валідність результатів отриманих багатьма традиційними способами може викликати сумніви. Саме за таких обставин аналіз дискурсу, особливо, дискурсу політичного дозволяє отримати найбільш переконливі та обґрунтовані результати.

Ключову роль тут будуть відігравати визначення контексту та аналіз культурних відсилань в процесі дискурсу. Власно, ці етапи проведення аналізу стають важливими для висунення гіпотез щодо природи регіоналізації та динаміки регіональної спільноти, та перевірки гіпотез щодо ієрархії чинників регіональної консолідації. В процесі визначення контексту дискурсу буде визначено спонуки до підтримання позитивної динаміки міжнародного регіону, адже без цього неможливо позначити місце регіонального дискурсу в структурі більш загальних суспільних дебатів: в національних межах та у межах великих міжнародних структур,

наприклад, Європейського Союзу, за різними загальними темами, як то політичними, економічними, тощо³.

Роль культурних відсилань є ще більш важливою й, до певної межі, нетиповою для аналізу дискурсу. Адже сама проблема інтертекстуальності (не лише й не стільки у філологічному її сенсі, як у суспільному) буде вирішуватися за умови визначення співвідношення та впливу на дискурс різних наративів: національного та локального, національного та іноземного, локального та міжнародного. Відносна сила, впливовість джерел, що знаходяться поза полем дискурсу, але чий вплив однозначно фіксується у дискурсі — це питання фактично дозволяє напряму отримувати відповіді про особливості формування та еволюції регіональних ідентичностей.

Зауважимо, що таке дослідження виглядає найбільш перспективним для малих міжнародних комплексів, локалізованих в межах порівняно невеликих та гомогенних спільнот у прикордонних регіонах (отже, пов'язаних між собою або приналежністю до єдиного етносу, або тісними господарськими зв'язками). Саме тут, у поєднанні методологій аналізу дискурсу та етнографічного методу, із опорою на живу мову транскордонного дискурсу можливо отримати об'єктивні результати щодо факту існування та особливостей розвитку регіональної спільноти.

Такий підхід, звісно, контрастує із критичним аналізом дискурсу у його першочерговій увазі (та повазі) до ЗМІ як засобу й простору дискурсу⁴. Але в частині постулату про соціальне конструювання дискурсу, твердження про мову (в нашому випадку — локальну “мову” регіональної спільноти) як суспільну практику аналіз місцевого політичного дискурсу та критичний аналіз дискурсу по суті сходяться до одної позиції: двоєдності дискурсу як продукту та інструменту суспільно-політичного процесу.

Це дає можливість розглядати два обмеження у застосуванні аналізу дискурсу у регіональних студіях як умовні, так що можуть бути подолані навіть у межах наявної методології. По-перше, аспект визначення достовірності дискурсів ЗМІ та локальних спільнот втрачає дихотомічність в наслідок впровадження в обидва дискурси елементу соціальних медіа. Локалізація регіонального дискурсу відтак відбувається більш акцентовано, ефект впливу ЗМІ (яке більш регламентованої структури) пом'якшено за рахунок трансляції відповідного дискурсу засобами соціальних медіа із одночасною адаптацією відповідного наративу за допомогою локалізованих культурних відсилань.

3 Множинність суспільних впливів дискурсу та реакцій на нього зокрема підкреслено у Fairclough, N. *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. New York: Routledge, 2003.

4 Причини такого ухилу у критичному аналізі дискурсу добре розкриті у Machin, D. *How to do Critical Discourse Analysis. A Multimodal Introduction*. - London: SAGE Publications, 2012.

По-друге, процес відокремлення, іншості регіональної спільноти, що відбувається зокрема в процесі формування та розвитку регіонального дискурсу, повною мірою може бути зафіксований з позиції критичного аналізу дискурсу. Адже саме ідея суспільного конструювання засобами мовної комунікації буде виходити в такому процесі на перший план — незалежно від характеру взаємодії різних ідентичностей, конфлікту або взаємного доповнювання між ними.

Нарешті такий підхід може стати кроком у напрямку вирішення проблеми, пов'язаної із найбільш суттєвим обмеженням застосування аналізу дискурсу у дослідженні міжнародних регіональних комплексів: проблеми гетерогенної мовної основи регіонального дискурсу. Звісно ситуація, коли частини одного міжнародного регіону розмовляють різними мовами є дуже поширеною. Не лише у великих міжнародних регіонах, але й у малих транскордонних ця ситуація трапляється часто. Цю проблему теоретично можна вирішити завдяки трактуванню ціннісних структур ідентичностей як дискурсивних тверджень в рамках аналізу дискурсу, а процесу формування регіональної ідентичності — як власно дискурсу, окремий аналіз якого дозволить визначити особливості конструювання регіональної спільноти, що проявлятимуться у “мові” регіоналізації.

Емпіричні методи країнознавчого дослідження

Кривонос Р.А., к.п.н., доцент,
доцент кафедри країнознавства
Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Глобалізація як спровокований стрімким розширенням технічних комунікативних можливостей процес ерозії географічних кордонів, соціальних та культурних систем, у т.ч. держав, а також збільшення можливостей руху осіб, інформації, грошей, товарів та послуг і формування єдиного глобального економічного простору тощо, сприяла зростанню на світовому освітньому ринку попиту на фахівців з міжнародною, у т.ч. мовною, регіональною та країнознавчою підготовкою.

Останнє в свою чергу призвело до виділення країнознавства і регіональних студій в окремий синтетичний напрямок міжнародно-політичних досліджень, який займається комплексним вивченням країн, систематизує й узагальнює різноманітні дані про їхні місцезнаходження, природу, населення, господарство, історію, право, культуру, релігію, геополітичне становище, зовнішню політику, місце в системі міжнародних відносин.

Важливим аспектом країнознавчих досліджень є питання їхньої методології. Як усяка молода наукова дисципліна, країнознавство широко запозичує методологічні підходи з інших наук, пристосовуючи їх до власного специфічного об'єкта дослідження, яким є країни як основні одиниці соціально-політичної організації світу, їхні окремі частини (райони чи внутрішні регіони) та регіональні об'єднання країн.

Метою нашого дослідження є систематизація методів країнознавчих досліджень та регіональних студій.

Методи, які використовуються в країнознавстві, можна систематизувати за низкою критеріїв. За критерієм загальності можна виокремити загальнонаукові (універсальні) та партикулярнонаукові або спеціальні методи. Загальнонаукові методи використовуються в усіх науках. Спеціальні – лише в окремих з них. За критерієм доступу до інформації про об'єктдослідницькі методи можна поділити на первинні і вторинні. За допомогою первинних методів ми безпосередньо отримуємо інформацію про об'єкт дослідження за допомогою органів чуттів.

Вторинними називають методи обробки отриманої інформації з використанням різноманітних інтелектуальних процедур.

Як і в кожному напрямку наукових досліджень, у країнознавстві можна виділити два рівні: емпіричний, на якому відбувається процес накопичення фактів, та теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії). Методи пізнання для цих рівнів можна поділити на три групи, грані між якими визначені приблизно: методи емпіричного дослідження; методи, які використовуються на емпіричному та теоретичному рівнях; методи теоретичного дослідження.

Оскільки обсяг публікації є обмеженим, нам доведеться зосередити увагу саме на методах емпіричного дослідження. До емпіричних методів належать: спостереження, порівняння, вимірювання та експеримент. У країнознавстві ми можемо безпосередньо, скажімо, у мандрівках, або опосередковано, наприклад, через теле- чи радіорепортажі, спостерігати процеси, які відбуваються в країнах та регіонах світу, із промов чи відозв державних діячів знайомитися з позицією керівництва якоїсь держави з нагальних політичних питань, слідкувати за результатами голосувань у міжнародних організаціях тощо. Результатами спостережень стають емпіричні твердження про наявність чи відсутність якихось явищ – скажімо, антиурядових виступів чи, навпаки, демонстрацій на підтримку державного керівництва, особливості раціону харчування жителів та страв місцевої кухні, специфіку крою одягу та відмінності в його орнаментативній присутності військових на вулицях чи політичних в'язнів у концентраційних таборах, перенаселення міських кварталів унаслідок демографічного вибуху чи спустошення цілих областей внаслідок голоду або інфекційних хвороб. Результати спостережень ми можемо піддавати дії інших дослідницьких методів.

Різновидом спостереження є нарративний або описовий метод. Історичні розповіді і твори (літописи, хроніки, історичні повісті, спогади, описи мандрів тощо) дають первинну інформацію про події в різних країнах світу в тому вигляді, як вони переломилися у свідомості їхніх авторів. Але слід звернути увагу на те, що відомості з нарративних джерел менш достовірні, аніж у архівних матеріалах, статистичних даних або законодавчих актах. У нарративних джерелах і творах події нерідко спотворені або відбилися в переданні осіб, які не були їх свідками, а якщо й були, то залишили свої спогади через певний, іноді досить значний час після їхнього звершення і т.д.

Країнознавчі дослідження обов'язково передбачають узагальнення дослідником власних спостережень життя країн і регіонів світу. У процесі спостережень проводяться бесіди з місцевими жителями, працівниками органів державної влади, спеціалістами господарства, культури й освіти,

свідками подій, науковими працівниками тощо, здійснюється фото- і відеозйомка цікавих і пам'ятних місць.

Інформація, зібрана в ході спостережень, може піддаватися порівнянню. Порівняння широко використовується в країнознавстві й вважається основною формою країнознавчих досліджень. Ми можемо порівнювати країни та регіони світу за найрізноманітнішими критеріями – площею території, густиною й етнічним складом населення, корисними копалинами й природними ресурсами, релігійними й культурними традиціями тощо. Відповідно, сформувалося ціле гроно компаративістських методів та методик країнознавчих досліджень, які запозичувалися з різноманітних наук – історичне й економічне порівняння, політична та лінгвістична компаративістика, співставлення культур і духовних традицій, порівняльно-інституційний аналіз тощо.

Суттєву роль у країнознавчих дослідженнях відіграють різноманітні види вимірювань. Скажімо, ми можемо виміряти кількість населення якоїсь із країн світу, площу її території, середню температуру повітря тощо. Різновидами вимірювання є низка статистичних методів, запозичених із одного з підрозділів математики – математичної статистики. Вони особливо широко використовуються в країнознавчих дослідженнях (у т.ч. при здійсненні оцінки потенціалу країн світу, перевірці гіпотез щодо їхнього розвитку тощо).

Порівняно рідко в країнознавчих дослідженнях, як і в решті соціальних наук, застосовується такий емпіричний метод, як експеримент. Експеримент передбачає вивчення об'єкта шляхом активного і цілеспрямованого впливу на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення тієї властивості, яка цікавить дослідника. Оскільки об'єктом країнознавства, як і інших суспільних наук, є великі групи людей, експерименти тут є рідкісним явищем. Коли в науковій літературі говорять про т.зв. «соціальні експерименти», йдеться про явища не наукового, а політичного характеру. Виняток становить розроблений соціологами метод фокус-груп, проте й він практично не застосовується в країнознавчих дослідженнях.

Таким чином, характер синтетичної наукової дисципліни значною мірою визначає особливості методів країнознавчих досліджень. Непересічне значення у процесі наукового пошуку має формування найоптимальнішої методики дослідження. Відбір і раціональне застосування наукових методів є запорукою успішності кожного дослідження. Опрацьовуючи науково об'єкт дослідження, не слід обмежуватися тими методами, які застосовували попередники, слід шукати принципово нові підходи або запозичувати методи з інших наук.

Міждисциплінарний підхід до вивчення міжнародних відносин

Анісімова О.Ю., к.е.н., молодший науковий співробітник
НДЧ ІМВ Київського національного університету імені Тараса
Шевченка

У різні періоди часу кожна наука конструює і представляє свої моделі науковості одержуваного нею знання. Для результатів аналізу емпіричних матеріалів обов'язковим є коректне використання відповідних процедур отримання і обробки емпіричних даних, обґрунтування і розробка нових підходів до їх обробки. Для результатів аналізу теоретичних концепцій важливо дотримання методологічних принципів і парадигм досліджень, розробка нових теорій, парадигм і принципів теоретичного аналізу і конструювання.

Для регіонознавства і теорії міжнародних відносин, як і для інших розділів навчально-наукового знання, характерні інерційність і консерватизм в побудові і відтворенні знання. Слід зазначити, що в рамках післявоєнної політології в світі склалося два основних підходи до інтерпретації регіональних проблем: а) розгляд цих проблем в рамках окремої дисципліни - економіки, соціології, політології; б) міждисциплінарний підхід.

Історія становлення дисциплінарного статусу будь-якої науки має принципове значення: це ключ до розуміння складних дослідних рамок і визначення ступеня впливу суміжних дисциплін. У цьому загальному значенні проблема статусу дисциплінарних досліджень міжнародних відносин не унікальна, проте вона має досить специфічні особливості, розгляд яких в історичній перспективі дозволяє більш глибоко зрозуміти, який сучасний рівень розвитку досліджень, і оцінити їх перспективи.

Протягом усього ХХ ст. проблематика дисциплінарності МВ знаходила живий відгук в академічному середовищі. Не буде великим перебільшенням сказати, що для вчених-міжнародників подібний самоаналіз властивий більш інших, і для цього є певні причини. І до цього дня існує значний рівень невизначеності щодо дисциплінарного статусу міжнародних відносин як у вітчизняній науці, так і в зарубіжній; однією з причин цього є відносна «молодість» досліджень МВ.

Протягом ХХ ст., на наш погляд, хронологічно можна виділити три періоди, межами яких були так звані «великі суперечки», коли проблема

актуалізувалася і напруження дискусій наростало, змінюючись в подальшому досягненням певного консенсусу.

Перш за все, необхідно звернути увагу на міждисциплінарний генезис досліджень МВ. Поштовхом до початку усвідомленого вивчення міжнародних відносин як специфічного феномена стало формування єдиної системи МВ в другій половині ХІХ ст., безпосередньо пов'язане із завершенням промислового перевороту, що має принципові економічні і соціально-політичні причини і наслідки не тільки в рамках країн, а й в загальносвітовому масштабі. Цей період цілком виправдано можна назвати періодом формування єдиного міжнародного простору. До найперших спроб її концептуального визначення в кінці ХІХ в. ми відносимо виникнення геополітичних «теорій» і дослідження імперіалізму, що з'явилися на рубежі ХІХ-ХХ ст. (Дж. Гобсон) і на початку ХХ ст. (В. І. Ленін).

Однак слід визнати, що аж до закінчення Першої світової війни та область дослідження, яку ми зараз відносимо до міжнародних відносин, в Західній Європі і Північній Америці практично повністю продовжувала бути «монопольованою» історією дипломатії.

Ці обставини стали визначальними для формування в міжвоєнний період двох підходів. Перший наполягав на необхідності досліджувати «безпосереднє значення поточних подій» на відміну від історичної прихильності до вивчення минулого. Явним недоліком, який не дозволив цьому підходу зайняти домінуюче становище, була відсутність чітких методологічних основ для кореляцій поточної подіївості і довгострокових історичних тенденцій.

Другий сформований після закінчення Першої світової війни підхід, який і отримав домінуюче становище в міжвоєнний період, будувався на відмові від переважаючих в дипломатичній історії того часу категорій концепції «балансу сил». Цей підхід, що отримав надалі назву «політичного ідеалізму», підкреслював інституціоналізацію міжнародних відносин за допомогою розвитку правових норм і організацій.

У зв'язку з цим слід, на наш погляд, звернути увагу ще на одне джерело формування дослідницького порядку міжнародних відносин, який також підкреслює, з одного боку, міждисциплінарний характер їх генезису, але з іншого - значну їх залежність від політичної науки в тому варіанті, який був уже сформований в США до початку ХХ ст.. Таким чином, формування порядку політичного ідеалізму було своєрідним протестом проти застосування до аналізу міжнародних відносин постулатів «юридичної теорії держави», що доводить суверенність держави до абсолюту.

Початок Другої світової війни повністю дискредитував політичний ідеалізм, а наступний важливий крок у розвитку досліджень МВ - так звана «перша велика суперечка», яка розверталася з кінця 1930-х до кінця 1940-х рр., привів до зміни концептуального лідера: ідеалізм був витіснений школою «політичного реалізму», що сформувалася після Другої світової війни.

Сфокусованість реалізму на аналізі політичних процесів відкривала вагомі дослідницькі альтернативи, а в контексті формування дисциплінарних МВ посилила ще один «вимір»: близькість з політологією стала невід'ємною частиною дискусій про автономність і науковий статус досліджень міжнародних відносин.

Ця проблематика отримала повне звучання в середині ХХ ст. в ході так званого «другого великого спору», що розгорнувся на хвилі «біхевіористської революції» в політичній науці. Нагадаємо, що сторонами «другого великого спору» виступали, з одного боку, «традиціоналісти», які ратували за примат використання традиційних інтуїтивно-логічних методів як найбільш адекватних інструментів в пізнанні суті міжнародних феноменів, а з іншого боку, «модерністи» - прихильники активного залучення методів точних і природничих наук («сайенсних» методів), включаючи кількісні. Позиція «модерністів», які виступали за активне запозичення методів точних і природничих наук, була очевидно міждисциплінарною. Цікаво відзначити, що поряд з використанням методів точних і природничих наук активізувалося і запозичення з боку дослідників-міжнародників методичного інструментарію як традиційних гуманітарних наук, так і тих дисциплін, які відчули вже на собі вплив біхевіоризму, зокрема соціології, психології та антропології.

Така прихильність міждисциплінарності була прямою відповіддю на гетерогенність міжнародних відносин і прагненням максимально охопити всі їх аспекти. На той період часу зняття гостроти проблеми сприяло привнесення з природничих наук, досить швидке поширення і творчий розвиток системного підходу. Застосування останнього дозволило привнести наукову строгість в визначення предмета дослідження.

Однак практично відразу цей консенсус похитнувся онтологічними і методологічними підставами некласичної науки, що породили бурхливий розквіт системних досліджень в рамках всіх сформованих парадигм. А «постпозитивістська велика суперечка» стала вираженням приходу постнекласичних принципів в дослідження МВ.

УДК 330

***Перспективи реалізації в Україні інноваційної економічної моделі:
глобальний підхід***

Рилач Н.М., к.е.н., науковий співробітник
НДЧ ІМВ Київського національного університету імені Тараса
Шевченка

Глобалізація світової економіки виводить інноваційні процеси в країні на планетарний рівень. В останні роки чітко прослідковується, що глобальною стає не тільки комерціалізація, а й усі попередні стадії інноваційного процесу. Наразі мова йде про глобальну парадигму інноваційного розвитку, яка описує характер процесів розробки, впровадження та комерціалізації інновацій на світовому рівні та з новими якісними характеристиками. Найефективніше впровадження результатів науково-технологічної діяльності можливе за умови тісної взаємодії національних потенціалів, ресурсів різних країн, спільного розв'язання завдань економічного розвитку на глобальному рівні. Така особливість втілюється в процесах інтернаціоналізації інноваційної діяльності, яка на сьогодні переважно є частиною більш широких стратегічних рішень компаній з виробництва, маркетингу, злиття та поглинання в результаті міжнародних потоків та перерозподілу науково-технічних можливостей та використання «відкритих інновацій».

Отже, продукування знань є основою реалізації інноваційної економічної, проте жодна країна не спроможна самотійно створювати всі знання, необхідні для стійкого зростання та збільшення конкурентоспроможності. З цієї причини країни прагнуть взаємодіяти за допомогою міжнародних інноваційних мереж. Значну роль тут відіграють приплив прямих іноземних інвестицій, а також зовнішнє іноземне інвестування в науково-технічну сферу. Інтернаціоналізація науково-технологічної сфери відкриває нові можливості для країн, що розвиваються отримати доступ до технологій, створювати продукцію і послуги з високою доданою вартістю, розвивати нові навички та нову культуру інноваційної діяльності. Прямі іноземні інвестиції в науково-технічну сферу можуть сприяти зміцненню національної інноваційної системи країн, промислової та технологічної модернізації, що дозволить країнам виконувати більш складні функції, використовувати сучасніше обладнання та виробляти більш високотехнологічну продукцію.

Включення національних суб'єктів інноваційної діяльності до глобального інноваційного середовища дозволяє реалізувати інноваційну

економічну модель, забезпечує розвиток та поглиблення міжнародного науково-технологічного та інноваційного співробітництва. З другого боку, інтернаціоналізація інноваційної сфери впливає на формування національної інноваційної системи країни та її конкурентоспроможність. Існують три основні категорії інтернаціоналізації інноваційної сфери. Згідно першої, національні підприємства, ТНК та індивідуальні інноватори займаються міжнародною комерціалізацією технологій, які розроблені всередині НІС. Друга категорія стосується внутрішнього та міжнародного науково-технічного співробітництва між приватними і державними установами, в тому числі і між вітчизняними фірмами, ТНК, університетами і дослідницькими центрами. Міжнародна інноваційна діяльність ТНК є третьою категорією. ТНК є єдиними установами, які можуть контролювати і здійснювати інноваційний процес на глобальному рівні.

Таким чином, конкурентне положення країни у глобальному інноваційному середовищі пов'язано з вибором ефективного механізму інтеграції її інноваційної системи до глобальної. Глобалізація інноваційної сфери пов'язана з інноваційними процесами структури національної інноваційної системи (НІС) в національних економіках, оскільки поширення і глибина інноваційних перетворень у реальному секторі економіки, розвиток всіх структурних елементів НІС держави, визначають її конкурентоспроможність, зумовлюють здатність країни залучатися до процесу інтернаціоналізації та глобалізації інноваційної діяльності. При розробці НІС обов'язково враховуються тенденції процесу глобалізації науково-технологічної сфери, створюються потужні інноваційні інституції з розвинутою технолого-інноваційною і освітньою мережею, які спроможні трансформувати результати глобалізації в національних інтересах. Для найефективнішого використання міжнародних потоків знань, технологій, інновацій країна повинна мати здатність досліджувати і впроваджувати науково-дослідні здобутки інших держав світу.

Ступінь розвитку НІС країни безпосередньо впливає на її залучення до процесів інтернаціоналізації інноваційної сфери. На сьогодні існує два підходи щодо місця НІС в умовах інтернаціоналізації інноваційної діяльності. Згідно першого підходу, суб'єкти, що займаються фундаментальними дослідженнями, працюють на початковому етапі «національного» інноваційного циклу, і, отже, входять до НІС. Згідно другого підходу, суб'єкти народного господарства, що проводять фундаментальні дослідження та виробляють некомерційні знання, автоматично залучаються до глобальної інноваційної діяльності.

Отже, в галузі науки та технологій процеси глобалізації посилюють тенденцію до використання зовнішніх ресурсів, міжнародної співпраці та

створення мереж. Ті країни, які найефективніше приймають та використовують нові технології, розроблені в будь-якому кутку світу, будуть мати найбільші вигоди.

В таких умовах, *цільми* інтернаціоналізації інноваційної сфери є наступні:

- посилення якості передових наукових досліджень та результатів інноваційної діяльності за рахунок поліпшення доступу до зовнішніх джерел знань та зміцнення глобального співробітництва між науково-дослідними організаціями та інноваційними мережами для спільної розробки та використання нових знань і технологій, використовуючи фактор порівняльних переваг (знань і технологій),

- підвищення привабливості країни на світовому ринку технологій та інновацій і успішна конкуренція за науково-дослідні контракти і послуги, а також залучення іноземних інвестицій та професіоналів в інноваційну сферу,

- підготовка національного підґрунтя для здійснення успішної зовнішньої інноваційної діяльності,

- швидке реагування на глобальні виклики та міжнародні зобов'язання в інноваційній сфері.

Зазвичай, розрізняють три *режими* інтернаціоналізації сфери науки, технологій та інновацій:

- Міжнародне науково - технічне співробітництво між партнерами з більш ніж однієї країни для створення нових наукових знань і технологічних ноу-хау, в результаті чого кожен партнер зберігає свою власну інституційну ідентичність і право власності залишається незмінним (наприклад, в разі прямих інвестицій або двосторонніх міжурядових науково-технічних програм).

- Міжнародне генерування знань та інновацій, що здійснюється багатонаціональними підприємствами (БНП), які створюють інновації через кордони шляхом побудови дослідних мереж, включаючи створення нових науково-дослідних підрозділів в приймаючій країні або придбання науково-дослідних іноземних одиниць.

- Міжнародне використання інноваційних ноу-хау і технологій за допомогою засобів торгівлі, надання ліцензій та патентів, зворотного інжинірингу тощо.

Крім того, можна виділити «внутрішні цілі» країни в процесі інтернаціоналізації інноваційної сфери, які спрямовані на підвищення її національної привабливості та «зовнішні цілі». До перших відносяться збільшення залучення потоків прямих іноземних інвестицій у інноваційну сферу, залучення іноземних дослідників, поширення національної науки за кордоном, створення адекватного інноваційного середовища всередині

країни для покращення умов для науково-технічного співробітництва, перетворення досліджень в інновацій та нові технології. До «зовнішніх цілей» можна віднести посилення участі у міжнародному співробітництві та зміцнення дво- та багатосторонніх відносин в науково-технічній сфері, підключення вітчизняних дослідників до глобальної науково-технічної та інноваційної діяльності, посилення міжнародної мобільності дослідників, відкриття національних дослідницьких програм для дослідників з інших країн.

На сьогодні процес інтернаціоналізації сфери науки та технологій визначається такими факторами як швидкий розвиток глобальної інформаційної та комунікаційної інфраструктури, оцифрування та стандартизація інструментів, фрагментація виробничого процесу. Все більше число країн приділяють увагу зміцненню національного інноваційного потенціалу, підвищенню наукових стандартів, участі в глобальному науково-дослідному співтоваристві, активізації міжнародної науково-технічної та інноваційної діяльності. В цілому, змінюється характер виконання науково-технічних досліджень. Майбутні технологічні тренди будуть визначатися більш мультидисциплінарною та транс-інституціональною кооперацією. Ці явища пов'язані з тенденцією до зростаючої залежності від зовнішніх джерел та мереж.

УДК 331.556.4

Міждисциплінарні дослідження міжнародної трудової міграції

Стаканов Р.Д., к.е.н., доцент,

доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дослідження міграції охоплюють причини і закономірності міграційних потоків, динаміку інтеграції іммігрантів та міграційну політику на ці явища [1]. Процес міжнародної трудової міграції тісно пов'язаний з економічними, етнічними, демографічними, релігійними та політичними чинниками, а також історико-географічними умовами. Б. Євтух стверджує, що міграційна політика є структурним елементом державної етнополітики, таким чином, а сама міграція є не лише соціально-економічним, але і етнополітичним феноменом. На міждисциплінарності міграції також наполягали М. Каслс, Дж. Холлифілд [2] та Д. Массей [3]. В домінанті міждисциплінарності при вивченні міжнародної міграції знаходяться економічний, соціологічний і політологічний підходи. Виключно економічний підхід, який розглядає міграцію лише як переміщення фактора виробництва «робоча сила» обґрунтовувався теоріями «притягання-відштовхування» (Е. Равеншиайн), новою економічною теорією, теорію дуального ринку праці тощо [4].

Натомість, теорія міграційних мереж, в рамках соціологічного підходу, розглядає міграцію пов'язує міграцію зі створенням соціальних мереж спільнот мігрантів та переплетінням соціальних взаємовідносин, що і є ключовим драйвером міграції. Політологічний підхід в міграції стає вагомим з 60-80-х рр. ХХ ст. (К. Бреттел, Дж. Холліфілд), що було пов'язано зі значними міграційними потоками до країн Західної Європи та Північної Америки, виникненням значних проблем з імміграцією, а також вказало на неспроможність існуючих теорій спрогнозувати ефекти міграції для приймаючих країн. Політологічним підходом передбачається два виміри: державницький та ситуативно-політичний [2]. Державницький розглядає вплив мігрантів на національні ідентичність, соціально-політичний устрій, а також людський капітал країни, який визначає місце держави на світовій політичній арені. Соціально-політичний – в першу чергу концентрується на проблемах національної безпеки, загрозу якій

може становити нелегальна міграція. На думку Б. Юськіва, [5] політичний характер міграції (який має також, окрім двох вищенаведених і третій вимір – глобальний) має три рівні: мікро- (рівень окремого мігранта), мега- (окремі міграційні групи) та макрорівень (міграційні потоки) [4].

Економічні дослідження міжнародної міграції мають тенденцію до відокремлення від інших наук, таким чином, економісти не отримують доступу до теоретичних та практичних результатів досліджень інших дисциплін, що веде до обмеження якості аналізу та до відсутності прямої кореляції ідеальних моделей міжнародної міграції та її практичного впливу на світову економіку.

Економісти переважно застосовують економетричні методи, для моделювання причин та наслідків міграції. Разом з тим, враховуючи міждисциплінарну спрямованість проблеми, їхній аналіз стосується соціальних аспектів, які часто ігноруються або розглядаються як дотичні для ринкової економіки [1]. Для того, щоб побороти такі обмеження Дж. Епштайн [6] моделює роль соціальних зв'язків при виборі масштабів та країни призначення міграції. Водночас, соціальні та політологічні дослідження використовують концепти економічних досліджень для пояснення міграційних процесів. Так, С. Гауг застосовує теорію раціонального вибору для пояснення міграційного вибору, П. Наннштад використовує концепцію соціального капіталу для пояснення інтеграції іммігрантів.

Недолік значної кількості міграційних досліджень полягає в переважно в їхній теоретичній природі та неможливості адекватно пов'язати її з соціальними явищами в суспільстві. Значна кількість досліджень щодо причин та наслідків міграції визначаються переважно дескриптивними об'єктами, які пов'язані в першу чергу з короткотерміновими інтересами міграційної політики приймаючої країни або ж міжнародної агенції, яка проводить відповідне дослідження [7]. Натомість, комплексне врахування наслідків міграції здійснене сукупність інтердисциплінарних методів має більше можливостей як для об'єктивного усестороннього оцінювання явища міжнародної трудової міграції, так і розробки довгострокової міграційної стратегії на всіх рівнях регулювання.

Література

1. Boswell C., Mueser P. R. Economics and Interdisciplinary Approaches in Migration Research // Journal of Ethnic and Migration Studies Vol. 34, No. 4, May 2008, pp. 519-529. URL: <http://globalnetwork.princeton.edu/bellagio/Introduction%20Economics%20and%20Interdisciplinary%20Approaches%20in%20Migration%20Research.pdf>

2. Brettell C., Hollifield J. Migration Theory: Talking Across Disciplines // New York: Routledge, 2007. – 304 p. URL: <https://estvitalessydemografia.files.wordpress.com/2013/04/introduccic3b3n-migration-theory-talking-across-disciplines.pdf>

3. Massey D. An Evaluation of International Migration Theory. The North American Case // Population and Development Review. – 1994. – № 20. – P. 699-751. URL: https://www.researchgate.net/publication/271805742_An_Evaluation_of_International_Migration_Theory_The_North_American_Case

5. Бурейко Н.Н. Международная миграция как предмет междисциплинарного исследования // Studia Humanitatis. 2014. № 4. URL: http://st-hum.ru/sites/st-hum.ru/files/pdf/bureiko_1.pdf

4. ЮськівБ. ГлобалізаціяітрудоваміграціявЄвропі // Рівне, 2009. – 479 с. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser00cc66/ss-34372466>

6. Bauer T., Epstein G.S., Gan I.N. Herd Effects or Migration Networks? The Location Choice of Mexican Immigrants in the US. Bonn: IZA, 2002. Discussion Paper 551. URL: <https://ideas.repec.org/p/iza/izadps/dp551.html>

7. Handbook of Research Methods in Migration // Edited by Carlos Vargas-Silva. University of Oxford, UK. 2012. 608 pp. URL: <http://www.e-elgar.com/shop/eeep/preview/book/isbn/9781781005231/>

7. Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие // Под ред. Ж. Зайончковской, И. Молодиковой, В. Мукомеля. М.: Центр миграционных исследований, 2007. – 337 с.

8. Faist T. The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces // Oxford: Clarendon Press. 2000. URL: <http://oxfordindex.oup.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198293910.001.0001>

Роль менеджера на сучасному підприємстві

**Хмурова В.В., к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Уманців В.Ю., студент бакалаврської програми «Менеджмент
зовнішньоекономічної діяльності»,
Київський національний торговельно-економічний університет**

Управлінській діяльності належить особлива роль у системі економічних відносин. Чисельність працівників управлінської діяльності постійно зростає, що відображає як світові тенденції, так й віддзеркалює динаміку розвитку економіки України. Менеджер впливає на всі процеси, що відбуваються у трудовому колективі. Володіючи високим рівнем ділових характеристик, сучасний менеджер чітко формулює завдання колективові, усвідомлює свою роль в їх вирішенні, спроможний задіяти внутрішні мотиваційні стимули, прогнозувати потенційні ризики та загрози у діяльності підприємства, упереджувати їх та знаходити оптимальні рішення цілої низки проблем.

У системі менеджменту український стиль управління підприємницькою діяльністю до цього часу не презентований чітко сформованою окремою моделлю. Водночас напочатку ХХ століття ситуація почала динамічно змінюватися. Новий стан підприємницького середовища, загострення конкуренції, зниження норми прибутку, концентрація виробництва та капіталу потребують від власників компаній специфічних знань у галузі економіки, якими, якими вони не завжди володіють. За умов цивілізованого ринку та необхідності налагодження системи регульованого менеджменту найдоцільнішим стало запрошення професійних управлінців. У процесі розроблення та реалізації стратегії розвитку компанії менеджери схиляються до встановлення стійкого довгострокового балансу між ризиком та прибутком. Однак можливі й варіанти, коли цей баланс порушується самим менеджером.

Менеджери безпосередньо взаємодіють з великою кількістю груп, що проявляють інтерес до діяльності компанії. На діяльність менеджера впливає ціла низка чинників, що не пов'язані із завданнями підвищення ефективності діяльності компанії й навіть інколи можуть суперечити їм. Йдеться перш за все про наміри збільшення розмірів компанії, підвищення особистого добробуту та статусу, корпоративного та власного престижу.

Характерним для українського стилю менеджменту стало делегування повноважень. На відміну від багатьох країн з розвинутою економікою, де основною причиною делегування повноважень стало підвищення вимог до рівня менеджменту, основними мотивами власників українських підприємств дуже часто стало усвідомлення недостатнього рівня власної компетентності засновників або намагання започаткувати новий напрям діяльності. Доволі часто саме останній мотив став новим для українських підприємців, оскільки наслідком останніх десятиліть стала недовіра власників до найманих працівників, особливо за умов делегування їм достатньо вагомих повноважень. Тому процес адаптації та застосування західних стилів менеджменту на українських підприємствах є доволі суперечливим.

Водночас іноземні менеджери володіють досвідом побудови управлінських вертикалей, формування корпоративної культури, застосування технологій успішної побудови та розвитку конкурентоспроможного бізнесу. Особливо актуальним залучення таких менеджерів є за умов активізації процесів реструктуризації українських підприємств. У той же час використання вже створених та адаптованих до національних умов управлінських механізмів можуть досить успішно здійснювати й вітчизняні менеджери.

Підходи класичного менеджменту поступово трансформуються, поступаючи місцем новим моделям, що ґрунтуються на ймовірності та варіантності, узгодженні інтересів усіх зацікавлених сторін, усвідомленні того, що економічні явища та процеси не є повністю визначеними у часі та просторі, а підприємство – це складна відкрита система, реакція якої на зміни у зовнішньому середовищі її функціонування доволі часто є непередбаченою. Очевидно, що коли інтереси працівника і компанії істотно відрізняються, то поведінка людей часто стає деструктивною та ірраціональною, що неодмінно позначається на результатах діяльності підприємства. Водночас, як свідчать дослідження та досвід багатьох підприємств, збіг інтересів працівника та компанії стимулює ініціативу, творчість, лідерство, а також готовність брати на себе відповідальність. У такому разі напрям внутрішньої мотивації працівника підприємства спрямований під впливом корпоративних норм і організаційних процесів на досягнення встановлених менеджерами та засновниками результатів [1, с. 47-48].

Тижневик «Бізнес», проаналізувавши діяльність величезної кількості українських підприємств, виділив ряд найбільш успішних компаній. Очевидно, що саме роль менеджерів є однією з ключових у досягненні цими підприємствами таких показників діяльності. Так, зокрема, одним з найбільш вдалих прикладів є діяльність Євгена Уткіна, засновника та

президента компанії KM Core. Адже ще у 1990 р. він заснував одну з перших компаній в Україні у сфері інформаційних технологій та налагодив виробництво комп'ютерів. Компанія керується гаслом «Завжди на крок попереду», застосовуючи філософію лідерства в усіх напрямках діяльності. Зараз компанія перетворилася на холдинг, в управління якого перебувають як стартапи, так і підприємства, що вже протягом тривалого періоду функціонують на ринку [2, с. 32-33].

Віталій Ільченко, власник та генеральний директор групи компаній «УКРАВІТ», яка стала першим в Україні виробником хімічних засобів захисту рослин, вбачає в Україні великий нереалізований потенціал. У 2004 р. згадана компанія зареєструвала перші зразки товарів. У 2017 р. обсяг обороту компанії склав понад 1 млрд. гривень [3, с. 62].

Заслуговує на увагу також й діяльність засновників компанії «Нова пошта», які у 2001 р. вирішили створити підприємство національного масштабу з експрес-доставки. На сьогодні «Нова пошта» забезпечує сервіс з експрес-доставки документів, вантажів та кореспонденції для фізичних осіб та корпоративних клієнтів, маючи 2300 відділень. Географія мережі «Нової пошти» налічує близько однієї тисячі населених пунктів України. У перспективі компанія прагне вирішувати будь-які логістичні завдання її клієнтів, працюючи над розробленням нових сервісів та інструментарію [4, с. 66-67].

Очевидно, що роль менеджерів у процесі підвищення стандартів діяльності українських підприємств лише зростатиме. У подальшому підвищуватиметься також й значення та роль цілої низки нематеріальних чинників у вартості компаній, що визначатимуть їхню репутацію та конкурентоспроможність за умов глобальної конкуренції.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Онищенко В. Менеджмент транснаціональних корпорацій / В. Онищенко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – №1. – с. 42-56
2. Уткин Е. Я больше верю в технологии. Они позволяют кардинально изменить мир. Інтерв'ю з Є. Уткіним. Бесіду вела І. Чернявська // Бізнес. – 2017. – №48. – с. 32-34
3. Ільченко В. Ми повернемо українських вчених на батьківщину. Інтерв'ю з Є. Уткіним. Бесіду вела Н. Шевченко // Бізнес. – 2017. – №48. – с. 62-63
4. Климов В. Треба йти і працювати – нічого складного. Інтерв'ю з Климовим В., Поперешнюком В. Бесіду вела А. Силивончик // Бізнес. – 2017. – №48. – с. 66-68

Віталогія. Відповіді на загальні потреби суспільства.

Колісник А.Ф.,
ДП «Антонов»

Знайдена правильна відповідь на правильно поставлене запитання – це і буде ключ до успіху!

Кожна людина окремо, в групі та цілі народи окремої країни, а в сумі – все населення Землі, допускають в своєму житті та діяльності надзвичайно багато помилок, і дуже часто невіправних, у вигляді масштабних революцій, воєн та техногенних аварій і катастроф. В чому основна причина таких подій?

Перша відповідь – це недостатність інформації про причини розвитку та наслідки таких подій, і тому, що люди живуть в основному на відчуттях та емоціях. Але є і третя відповідь на дане питання: останнім часом ми все частіше чуємо і говоримо про реальний та віртуальний світ, а тому потрібно уже звернути пильну увагу на цей факт нашого життя і розпочати глибоке вивчення людського та суспільного життя в цьому вимірі. Тим більше, спроби глибоко вивчити та розгадати феномен віртуального життя уже були, і в 2008 році С. Дацюк надрукував наукову роботу на 800 сторінок під назвою "Теорія віртуальності", але на початку книги вказується на те, що в практичному житті користуватися цією роботою ще не можливо.

Спробуємо самостійно ще раз розглянути, що воно таке – віртуальне та реальне життя людини та живих створінь на Землі, але воно таке велике і неосяжне, що без спеціальної самостійної науки із завданням не справитися, тому і пропонується нова, самостійна наукова дисципліна під назвою "Віталогія". Віталогія – це наука, що вивчає життя у віртуально-реальному світі людини та інших живих створінь, взаємодію віртуального та реального світу в житті людини та живих створінь, і вимірює доступними одиницями вимірювання.

Найбільшою складністю в розумінні життя в віртуально-реальному світі – це наше постійне і неперервне життя, яке примушує нас постійно вирішувати життєві проблеми та завдання для забезпечення самого існування організму та безпеки. Кожна жива людина чи живий організм не має фізичної можливості вийти за межі свого організму і спостерігати та вивчати себе із сторони.

Наступний постулат – світ, в якому ми живемо, знаходиться в постійному та безперервному русі та видозміненні зі швидкістю, що

близька до нуля і до швидкості світла. Коли навколишні предмети, будівлі, рослини на протязі великого часу знаходяться на одному місці, то нам здається, що вони не мають ніякого руху, але ж рослини постійно ростуть та змінюються за формою та розміром, будівлі, знаходячись на одному місці, можуть під впливом природних явищ теж значно змінитися, але за великий проміжок часу, і в той же час всі предмети на Землі, разом з планетою Земля, постійно рухаються в космічному просторі.

Якщо під електронним мікроскопом подивитися кожне матеріальне тіло на Землі, та і в космосі, то ми побачимо те, що на рівні атомів і молекул, то ми побачимо постійний та неперервний рух молекул, атомів та їхніх складових частин. Такий постійний та неперервний рух в макросвіті та мікросвіті створює постійно змінюванні комбінації фізичних тіл та їх складових частин, які ніколи не можуть повторитися із стовідсотковою точністю, що надає нам право стверджувати те, що кожному мить часу, навколишній світ стає іншим, оновленим і неповторним, ні одна людина на Землі, чи інша жива істота, не можуть охопити силою свого розуму всі процеси та видозміни в навколишній природі, а тим більше, зупинити їх, та й самим досконалим земним машинам це не під силу. Але, спираючись на особливі властивості живих створінь та машин – це пам'ять та оперування інформацією, в них є визначна можливість виживати в такому постійно змінюваному світі та змінювати його невеликими часточками. Та ця особливість пам'яті та вміння оперувати інформацією і створює людям такий собі міф про всемогутність людини та їхнього постійного життя в реальному і постійному світі.

Тож, вище сказане доведення постійності і неперервності руху та зміни навколишнього світу, дає нам можливість стверджувати офіційно те, що в реальному житті навколишній світ і живі створіння в ньому проживають всього одну мить. Це вчені та винахідники зрозуміли дуже давно і придумали прилад для вимірювання нашого життя в реальному світі та дали назву такому приладу – годинник. Найменший проміжок часу, зручний для використання в побуті та не надзвичайно високі вимоги у вимірюванні, дорівнює одній секунді часу, то виходить, що в реальному світі ми живемо всього одну секунду, а весь останній час ми живемо спираючись на свою пам'ять, уяву та вміння активно оперувати наявною інформацією в пам'яті та уяві, тобто постійно жити у віртуальному світі, який створює нам наш мозок за допомогою пам'яті та уяви!

Наслідки такого твердження надзвичайно великі, вони дадуть змогу радикально змінити наші погляди на наше життя та події в навколишньому світі, робити правильний аналіз різноманітних подій, приймати правильні рішення та економити величезні матеріальні та людські ресурси і, можливо, розуміння правильного розуміння та вирізнення реальної та

віртуальної частини нашого життя приведе нас до нової світоглядної революції, подібної до тієї, яка відбулася при відкритті того факту, що Земля не плоска і не плаває в океані на спинах черепах, а Земля має форму кулі і обертається навколо Сонця, а не навпаки!

Розглянемо деякі аспекти реального і віртуального життя людини. Якщо ми затверджуємо, що в реальному житті ми проживаємо лише одну секунду, то з такого факту нашого життя випливає те, що за одну секунду ми не маємо змоги одержувати та одночасно перевіряти одержану інформацію, а тим більше, коли інформація поступає нам віртуальна у вигляді промови, словесної дуелі і так далі. В цьому випадку, для забезпечення виживання та виконання послідуєчих дій, наш мозок перетворює одержану інформацію в емоції, що примушують наше тіло реагувати відповідно створеним емоціям: схвалювати промову, протестувати, тікати від суперника, битися в захист уже своїх емоцій та переконань, або ж воювати при допомозі зброї, тому що емоції та швидкоплинний час, не дають змоги людині адекватно реагувати на події чи перевіряти їх для знаходження правильних вирішень проблеми. Але коли така поведінка притаманна первісній людині, це нормально; коли така поведінка виправдана для людей що жили сто, п'ятдесят або рік назад – це ще можна зрозуміти, але ж наука та техніка крокує в майбутнє семимильними кроками, то вже сьогодні ми повинні замислитися над тим, що емоції, груба фізична сила та зброя дуже погано вирішують наші життєві проблеми та відмовитися від застосування їх у практиці вирішення глобальних проблем.

Яким є реальний світ та його види:

1. Особистий реальний світ – всі події та процеси, що відбуваються в середині нашого організму безпосередньо або під впливом зовнішнього середовища та фізичних тіл.

2. Особистий робочий реальний світ – площа, на якій ми можемо взаємодіяти з предметами реального світу при допомозі своїх частин тіла.

3. Механічний реальний світ – площа, на якій ми можемо взаємодіяти з реальним світом при допомозі машин та механізмів.

4. Суб'єктивний реальний світ – площа, на якій ми можемо взаємодіяти з реальним світом через інших людей та живих організмів.

Як же відбувається взаємодія з реальним світом людини та живих організмів, в результаті якої відбуваються і величезні успіхи, і величезні невдачі в процесі взаємодії по зміні реального світу та інших планів і завдань. Реальний світ постійно змінюється від швидкості, близької до нуля, і до швидкості світла, в той час кожна людина має швидкість реакції сприйняття інформації і відповідного реагування на події, що відбуваються. Коли швидкість сприйняття та адекватної реакції на події

вищі, ніж швидкість таких змін, людина чітко і добре справляється із завданнями та викликами реального світу. Коли швидкість змін в реальному світі перевищують швидкість реакції людини на виклики реального світу – в такому випадку наступають помилки, часто дуже трагічні як для людини, так і для суспільства.

5. Реальний світ для спостереження – такий світ кожної людини має обмеження у вигляді кута зору кожної людини, крапки спостереження, обмеження навколишніми предметами, стінами, фізичними предметами та явищами, гостротою зору, пристосуваннями та інструментами для збільшення або зменшення предметів навколишнього світу, чим вище заходить людина над рівнем Землі, тим більшу частину її території може людина спостерігати. Через те, що людина не може постійно працювати і контактувати з навколишнім середовищем, то більшу частину свого життя людина проживає в якості спостерігача.

Останнім часом ми все частіше чуємо про віртуальний світ, це значить, що потрібно впритул наблизитися до нього та розпочати розглядати його зі всіх сторін та виявити його позитивні та негативні впливи на суспільство, людей та розвиток суспільства. Тим більше, що в Україні вже була спроба С.А.Дацюка, навіть ним написана та надрукована книга "Теорія віртуальності".

Віртуальним світом ми користуємося постійно, але так звикли до нього, що не віримо в те, що він існує. Віртуальний світ поділяється на машинний віртуальний світ, часовий та особистий.

1. Машинний віртуальний світ – світ, що створюється людьми за допомогою машин та механізмів у вигляді кіно та відеороликів. Такий віртуальний світ ми можемо переглядати багаторазово, в різний час та знову і знову хвилюватися та переживати разом з героями фільмів, хоча в реальності на екрані бачимо вічно живе світлове відображення артистів або живих людей, що жили в минулому, навіть дуже близькому, в разі прямої трансляції по телебаченню, інтернету чи телефону, тому що зображення навіть прямої трансляції потребує певного часу для досягнення нашого приладу.

2. Особистий віртуальний світ – через те, що реальний світ постійно рухається та видозмінюється, має величезні розміри і не вміщується в нашу маленьку голову, наш мозок чудовим способом створює нам і зберігає відображення цього світу у вигляді файлів, фотографій; вражень, одержаних при допомозі наших шести відчуттів, текстів та символів. Ми маємо змогу при згадуванні минулих часів чітко згадувати минулі події, уявляти людей і так далі, але не в змозі відновити події минулих часів для того, щоб виправити помилки або ж щось змінити на краще.

Особисті віртуальні світи не можливо перенести в голову іншої людини в відповідності до відтворення в своїй голові, а тільки у вигляді словесного описання подій минулого.

3. Суспільний віртуальний світ складається із суми спогадів про минуле тієї кількості людей, які проживали в даний період часу і брали участь в подіях через те, що кожна людина бачить світові події з того місця де вона знаходиться, тієї інформації, яку вдалося отримати від інших людей, та накладаються особисті емоції і вподобання, друкованої інформації, тому історія про минулі події завжди була, є і буде настільки картатою, скільки людей будуть про неї розповідати. Тому необхідно відпрацювати єдині одиниці вимірювань подій, які відбувалися в минулому, відбуваються в даний відрізок часу і будуть відбуватися в майбутньому для того, щоб мінімізувати ті надзвичайно величезні втрати людей і витрати матеріальних ресурсів на доведення своєї правоти грубою фізичною силою та силою зброї. Прийняття єдиних одиниць вимірювань дасть змогу перевести протистояння грубої фізичної сили та сили зброї в змагання сили розуму та інтелекту. Це дасть змогу зрозуміти, що планета Земля – один і єдиний для всіх землян дім в навколишньому Всесвіті і перенаправити зусилля мільйонів талановитих людей на освоєння та завоювання Космічного простору, замість розорення та вбивства людей на Землі!

Надзвичайно багато шкоди приносить людині та всьому людському суспільству суб'єктивне, віртуальне сприйняття історії розвитку суспільства людей. Наприклад: даний суспільний уклад, що розвивається мільйони років, рахується правильним і непохитним, держава, право, конституція, права, обов'язки, відпрацьовані тисячоліттями до повної досконалості, вважаються єдино правильними.

Та помилок, несправедливості, неправосудних рішень, порушень законів, революцій та воєн на нашій планеті не зменшується. В чому ж причина таких подій?

Зважаючи на можливість бути зашельмованим високоповажними людьми нашого суспільства, все таки спробую поглянути на розвиток людського суспільства з висоти нашого високого науково-технічного розвитку поглядом, що відрізняється від загальноприйнятого, хоча є небезпека бути спаленим реально або ж віртуально(тобто бути зашельмованим), як робилося це в стародавні часи.

Отже розпочнемо роздивлятися та обдумувати розвиток людського суспільства із самого початку, коли на Землі тільки-но з'явилися перші усвідомлені групки людей, зародки людського суспільства, яке чимось було схоже на сучасні організовані групи диких тварин та мавп. В такому первісному суспільстві люди розпочали ділитися на умовні групки людей

відповідно до свого природнього розумового розвитку та задатків. Умовно можна виділити чотири групи людей:

1. Вождь і його помічники – малочислена група людей, що займалася підтриманням дисципліни в первісному суспільстві, захистом території проживання, примусом до праці членів суспільства, зібранням частин кращих виробів та цінностей для скарбниці вождя. З часом, по мірі росту кількості населення та розумового і інтелектуального розвитку суспільства, вдосконалювалися методи керівництва, збільшувалися кількість помічників, покращувалася якість і кількість зброї, якою озброювалися помічники вождів, але методи та принципи силового управління залишався і залишається головним і непорушним в роботі керівників суспільства. В своїй роботі вожді не користуються об'єктивними одиницями вимірювань своєї роботи. Найбільше досягнення вождів – це Друга світова війна та знищення десятків мільйонів людей на Землі; та кількість зброї, яка накопичена на сьогодні, може знищити нашу Землю повністю десятки разів, а це поки щоедина планета, на якій існує життя і єдиний дім для людей у Всесвіті!!!

2. Творчі люди, вчені та винахідники – люди, що спостерігали за природою та її особливостями, відкривали закономірності подій та їх розвитку, багаторазово перевіряли ці закономірності і відкривали нові, невідомі для людства закони природи, що діють на всій Землі та Всесвіті постійно і незмінно. Користування цими законами природи приносило і приносить людям величезну користь, але вожді змушують вчених працювати і на знищення людей, що не приносить людям закономірної користі та щастя. Всю свою роботу творчі люди, вчені та винахідники виконують без шуму та пилу і дають людям найкращі свої досягнення. Основна причина успіху творчих людей в тому, що вони працюють сумлінно, багаторазово перевіряючи свої відкриття та напрацювання, визначають методи та одиниці вимірювань явищ та процесів для того, щоб люба інша творча людина могла перевіряти та правильно користуватися відкриттями та напрацюваннями. Саме зусиллями цієї групи людей людське суспільство від винайдення кам'яної сокири досягнуло рівня освоєння Космічного простору.

3. Люди, що живуть тому, що життя їм подароване долею, – це люди, які активно працюють та створюють різноманітні блага для людей.

4. Люди невиліковно хворі, якими опікується людське суспільство. На сьогодні на Землі живуть майже сім мільярдів людей, кількість груп і професій нескінченна, але в кожній групі людей або професії по якості роботи, талановитості, працьовитості, таланту і так далі, можна постройти людей в шеренгу як по зросту, по вазі, талановитості і так далі. Така процедура постійно відбувається на протязі всього нашого життя, постійно

і ефективно при допомозі зарплати, премій, похвали, присвоєнням вчених звань та різноманітних нагород. Дуже неякісно процедура відбору та нагород діє в керівництві державою, тому і маємо те, що маємо. Для якісного відбору керівників нам необхідно створити одиниці вимірювань професіоналізму цієї професії, для чого пропонується вже напрацьовані методи вимірювань та можливо будуть придумані нові, більш якісні:

1. Айкю в статичному вимірюванні, що проводиться зараз успішно.

2. Айкю в динаміці – тобто вимірювання якості праці керівника та любого працівника на протязі дня, тижня, місяця, року.

3. Еталон людини та суспільства – нам необхідно відпрацювати золотий еталон людини, керівника, суспільства, до якого ми рухаємося. Якщо подивитися по аналогії, як чудово нам допомагають в побуті, на виробництві, в промисловості та науковій діяльності різноманітні вимірювання однотипними одиницями вимірювань, то без пояснень зрозуміло, яка від цього величезна користь.

4. Майже всі ми вміємо користуватися комп'ютерами, телефонами та іншими побутовими приладами, що працюють за електронними програмами, та як в принципі роботи комп'ютера закладені принципи роботи головного мозку, то нам легше зрозуміти те, що наш мозок працює за програмами, що закладаються нам на генному рівні, під час спілкування з близькими в сім'ї, іншими людьми, в процесі навчання та праці. Всі програми можна класифікувати за різними властивостями і напрямками, але їх всі в основному можна поділити на корисні та шкідливі, для самої себе, для близького оточення та для суспільства. Все це потрібно зробити в робочому порядку досвідченими людьми.

На цій оптимістичній ноті закінчу своє бачення нашого спільного життя з великою надією на те, що воно, при правильному сприйнятті та підтримці досвідчених, зацікавлених людей, допоможе нам стати на правильний шлях розвитку людського суспільства на Землі, а люди, що мають невгамовну енергію по засвоєнню та завоюванню нових територій, зможуть цілеспрямовано направити енергію свого життя та своїх однодумців на освоєння та завоювання інших планет на Космічному просторі!

Матеріали до друку підготували

к.е.н. Анісімова О.Ю., к.е.н. Риляч Н. М.

Роботи опубліковані в авторській редакції.

Оргкомітет не несе відповідальність за достовірність інформації та будь-яких відомостей, поданих в рукописах.

Scientific proceedings prepared for publishing by:

Olga Anisimova (PhD in Economics), Nataliia Rylach (PhD in Economics).

Papers are published in author's edition.

Organizing Committee is not responsible for the accuracy of the information in the submitted manuscripts.